

התמוטטות המדינה האסלאמית: ומה הלאה?

16 בנובמבר 2017

עיקרי המסמך

◀ ב-29 ביוני 2014 הכריז מנהיג דאעש, אבו בכר אלבע'דאדי, על הקמת מדינת הח'ליפות (המדינה האסלאמית) בסוריה ובעיראק. בקיץ 2014, בשיא תנופת התפשטותה, כללה המדינה האסלאמית **כשליש משטחה של עיראק וכרבע/שליש משטחה של סוריה**. במרחב גדול זה, שהשתרע **מפאתי בגדאד ועד פאתי חלב**, התגוררו 5-6 מיליון תושבים ונכללו בו תשתיות ממלכתיות (שדות נפט וגז, סכרים, גשרים, תחנות חשמל, ממוגרות ותחנות קמח). שדות הנפט והגז, שעליהם השתלט דאעש בעיראק ובסוריה, הניבו לו בשיא כוחו (המחצית השנייה של שנת 2014) הכנסות, שנאמדו בכמה מיליוני דולרים ביום. **דאעש, שבאחת הפך לארגון הטרור העשיר בעולם, חתר באותה עת להשתלט על שטחים נוספים בעיראק ובסוריה, במזרח התיכון וברחבי העולם**.

◀ הישגיו הדרמטיים של דאעש בקיץ 2014 הובילו להקמת קואליציה בינלאומית **בהנהגת ארה"ב**, שהכריזה על מערכה נגדו, (ספטמבר 2014). שנה לאחר מכן (ספטמבר 2015) החלה גם **רוסיה במעורבות צבאית פעילה בסוריה**, שכוונה בראשיתה למנוע התמוטטות המשטר הסורי, ואחר כך לסייע לו בלחימה נגד דאעש וארגוני מורדים אחרים, שאותם הגדירה כ"ארגוני טרור" (ובתוכם המטה לשחרור אלשאם, שלוחת אלקאעדה בסוריה). **דאעש מצא עצמו נתון ללחצים הולכים וגוברים מצד המעצמות (ארה"ב, רוסיה), איראן וכוחות הפועלים בחסותה (חזבאללה, מיליציות שיעיות), צבאות ומליציות מקומיים (צבאות עיראק וסוריה, כוחות SDF הכורדים ולעיתים גם ארגוני מורדים אחרים)**.

במחצית הראשונה של 2015 נבלמה תנופת ההתפשטות של דאעש בעיראק ובסוריה. מאז החלה להתנהל **מערכה רצופה נגדו, שנמשכה כשנתיים וחצי, ואשר עומדת עתה לפני סיומה** (נובמבר 2017). בחינת המצב בשטח מעלה, כי למעשה **המדינה האסלאמית אינה קיימת יותר כיחידה טריטוריאלית מגובשת ומתפקדת**: היא איבדה כמעט את כל שטחיה ובכלל זה "ערי הבירה" מוצול ואלרקה ואזורי הליבה לאורך נהר הפרת בעיראק ובסוריה; צמרת הפיקוד ואמצעי הלחימה של דאעש נפגעו קשות הן במהלך הלחימה והן כתוצאה מתקיפות אוויריות אינטנסיביות של רוסיה ומדינות הקואליציה; מוסדות הממשל של המדינה האסלאמית נהרסו; ונכסיה הכלכליים של המדינה האסלאמית (בעיקר שדות נפט וגז) אבדו. **דומה איפה, כי חזון הח'ליפות האסלאמית של אבו בכר אלבע'דאדי הגיע לסיומו, לפחות לעת עתה, הגם שנוכחות דאעש בסוריה ובעיראק נמשכת, ותמשיך להערכתנו להתקיים**.

◀ מסמך זה בוחן את השלבים העיקריים בתהליך התמוטטות המדינה האסלאמית, מנתח את הסיבות להתמוטטותה ומנסה להעריך את **אופי ודפוסי פעילותו של דאעש בעידן שלאחר נפילת המדינה האסלאמית. להלן כמה שאלות מפתח והתשובות אליהן:**

◆ **האם ישרוד דאעש בעידן שלאחר נפילת המדינה האסלאמית?** אנו מעריכים, כי לאחר התמוטטות המדינה האסלאמית, **ימשיך דאעש להתקיים אך ישנה אופיו ודפוסי פעילותו. מארגון אשר שלט על טריטוריה רחבה וניהל בה את חיי התושבים הוא ישוב להיות, כפי שהיה בעבר, ארגון טרור וגרילה, שאינו כבול למסגרת טריטוריאלית. אנו סבורים, כי לאחר נפילת המדינה האסלאמית יעבור דאעש תקופה של התארגנות מחדש, תוך הפקת לקחים מכישלון הקמת המדינה האסלאמית. במהלך תקופה זאת, יעשה הארגון מאמץ להמשיך את פעולות הטרור והגרילה שלו ובהמשך גם לשפר את "איכותן" כדי להוכיח, שהוא נשאר עדיין "על המפה" וממשיך להוות ארגון ג'האדיסטי מוביל. היעדים המרכזיים של דאעש יהיו, להערכתנו, צבא עיראק, צבא סוריה, הנוכחות הרוסית והאמריקאית בסוריה ובעיראק, יעדים ממשליים בעיראק ובסוריה, יעדים שיעים/עלויים ויעדים המזוהים עם איראן וחזבאללה. פעילות זאת עלולה לשמש מטרד לא מבוטל עבור הכוחות השונים הפועלים בסוריה ובעיראק, אך, להערכתנו, היא לא תהווה איום אסטרטגי אזורי ובינלאומי, כפי שהייתה המדינה האסלאמית בשיא התפשטותה.**

◆ **האם ישרדו המחוזות שהקים דאעש בחו"ל?:**

- אנו סבורים, כי **דגם המדינה האסלאמית איבד מהאטרקטיביות שלו וספק, אם יעשה ניסיון לחזור עליו לפחות בטווח הזמן הקצר. עם זאת תפיסת הג'האד נגד ה"כופרים" מבית ומחוץ שרירה וקיימת והיא תוביל להמשך קיומם של מרבית המחוזות (אם לא כולם) ותניע פעילים במחוזות השונים להמשיך בלחימה, יתכן תוך שיתוף פעולה עם ההתארגנויות המקומיות של אלקאעדה. סיכויי שרידותם ומידת הצלחת פעילותם של מחוזות דאעש במדינות השונות יהיו תלויים בארבעה גורמים עיקריים: התנאים הפוליטיים והחברתיים השרורים בכל אחת מהמדינות; יחסי הכוחות שבין פעילי דאעש לבין כוחות הצבא ושירותי הביטחון של המשטרים השונים; מידת הצלחתם של פעילי דאעש שלחמו בסוריה ובעיראק לשוב למדינות האם שלהם; וכוחה של שלוחת אלקאעדה באותה ארץ בה פועל מחוז דאעש. אינדיקציה ליכולתם ולעניינם של מחוזות דאעש להמשיך פעילותם ניתן למצוא בחצי-האי סיני ובתימן, שם הגבירו פעילי דאעש לאחרונה את פעילותם.**

- **כיצד תשפיע המדינה האסלאמית על מחוז סיני של דאעש?** מחוז סיני, הפועל במרחב בו המשילות המצרית רופפת, ימשיך להערכתנו לפעול ולהוות "אגוז קשה לפיצוח" עבור כוחות הביטחון המצרים. להערכתנו יעשה מחוז סיני מאמץ להדק קשריו עם פעילים ג'האדיסטים במצרים גופא, ועם פעילי דאעש בלוב ועם פעילים ג'האדיסטים ברצועה, כחלופה לקשר

שאבד עם המדינה האסלאמית. במקביל, ינסה המחוז **למצוא מקורות מימון אלטרנטיביים** (שוד בנקים, הברחות¹). **העדר אחיזה משמעותית של אלקאעדה בסיני** עשוי גם הוא לסייע להמשך קיום המחוז. אנו סבורים שגם אחרי התמוטטות המדינה האסלאמית **ימשיך מחוז דאעש בסיני לנהל את המערכה נגד כוחות הביטחון המצרים ואף להגביר את עצימות פעולותיו ואת תחכומן כפי שעשה בחודשים האחרונים**, כדי להמחיש, שהוא נותר "על המפה". במקביל עשויה שלוחת דאעש בסיני **להמשיך ולפעול מעת לעת גם נגד ישראל** (ירי רקטות, תקיפות גבול, פיגועי ראוהו).

◆ **האם יעתיק דאעש את הנהגתו ומרכז הכובד שלו מעיראק ומסוריה למדינה אחרת? אנו סבורים שלא, וזאת מכמה סיבות:** האחת, גם לאחר התמוטטות המדינה האסלאמית תימשך חולשת המשטרים המרכזיים בבגדאד ובדמשק ויימשכו המתחים הבינעדתיים בין הסונים לשיעים. כל עוד יתקיימו תנאים אלה יעדיף דאעש להמשיך ולפעול בסוריה ובעיראק הנמצאים בלב המזרח התיכון, למרות המכה שספג. זאת ועוד, מעבר להנהגה והפעילים הבכירים של דאעש לפריפריה של המזרח התיכון או אף מעבר לה יסמן את כישלונו ויפחית סיכויי השתקמותו וחזרתו למעמד של ארגון ג'האדיסטי מוביל. בנוסף לכך, אנו סבורים שבמחוזות אחרים יהיה קשה לדאעש להתבסס, קל וחומר לחזור על ניסוי הקמת המדינה האסלאמית, משום שהדבר יקים עליו כוחות מקומיים ובינלאומיים (כישלונם של המרחב הטריטוריאלי של דאעש בסרת שבלוב המחיש היטב את הקשיים הכרוכים בכך).

◆ **מה יהיה אופיו של הטרור בחו"ל, שיזום דאעש, לאחר התמוטטות המדינה האסלאמית?**

- התמוטטות המדינה האסלאמית עשויה להביא, להערכתנו, **לירידה משמעותית ביכולתו המבצעית של דאעש להוציא לפועל "פיגועי הכוונה" בחו"ל** (שהם הפיגועים המורכבים והקטלניים יותר). זאת בשל **מגוון סיבות:** מותם של פעילים מבצעיים שעסקו בהכוונת פיגועי חו"ל, הן בדרגי הפיקוד והן בדרגי הביצוע; נפילת המפקדות (באלרקה ובמקומות נוספים), שמהן תוכננו והוכוונו הפיגועים בחו"ל; עזיבת לוחמים זרים, שמלאו תפקידי מפתח במערך פיגועי חו"ל. זאת ועוד אנו סבורים, כי **עיקר עניינו של דאעש בתקופה שלאחר התמוטטות המדינה האסלאמית, יהיה לשקם את הארגון**. נראה, כי בתקופה שבה דאעש יילחם על שרידותו ב"מדינות הליבה", הוא יימנע מלהעניק עדיפות גבוהה לביצוע פיגועים מורכבים בחו"ל, **הגם שייטכנו יוזמות בודדות ל"פיגועי נקמה" על נפילת המדינה האסלאמית**.
- עם זאת יש לזכור, כי רק מיעוטם של הפיגועים שביצע דאעש בחו"ל היו פיגועים שתוכננו ע"י מפקדת דאעש בסוריה וקדם להם תהליך סדור של הכנות מבצעיות, לוגיסטיות ומודיעיניות. **רוב הפיגועים במדינות המערב היו פיגועי השראה, שבוצעו בעיקר על ידי יחידים**, אשר הזדהו אידיאולוגית עם דאעש ועם מסרי התעמולה שלו, עברו לעיתים תהליך הקצנה מהיר, והחליטו

¹ ב-16 באוקטובר 2017 שדדו פעילי מחוז סיני של דאעש את סניף הבנק הלאומי במרכז אלעריש. בתקשורת המצרית דווח, כי פעילי דאעש שדדו מהבנק סכום של כמיליון דולרים. הפעילות הפלילית עשויה להיות כיוון הפעולה של מחוז סיני ומחוזות נוספים של דאעש.

לבצע פיגוע בשם הארגון ללא מעורבות מפקדת הארגון. להערכתנו, הגם שיוקרת דאעש והמותג של המדינה האסלאמית נפגעו קשות ולמרות הפגיעה הקשה במערכת התעמולה האפקטיבית של דאעש, **לא ייפסקו "פיגועי ההשראה" ובטוח הזמן הקצר ייתכן שאף יתגברו** (כנקמה על הפלת המדינה האסלאמית). בהמשך יושפע היקפם של "פיגועי ההשראה" הן מהתנאים החברתיים והפוליטיים השוררים במדינות השונות והן מיכולותיו של דאעש למצב עצמו מחדש כארגון ג'האדיסטי משמעותי בעיראק ובסוריה ולשקם את מערכת התעמולה שלו.

◆ מה תהיה משמעות חזרת הלוחמים הזרים למדינות האם שלהם?

- כמה אלפי לוחמים זרים כבר שבו למדינותיהם ואלפים נוספים ממתינים להזדמנות להיחלץ מסוריה ומעיראק. **סביר להניח שהשפעתם ומעורבותם של החוזרים בטרור למדינות האם שלהם תגדל ככל שמספרם יעלה.** חזרת הלוחמים הזרים למדינות האם שלהם **צפויה, להערכתנו, להציב בעיה ביטחונית קשה בפני הממשלות השונות, בדגש על מדינות צפון אפריקה ומדינות מערב אירופה** (בעיקר צרפת ובריטניה). שכן המדובר **בלוחמים מיומנים, שרכשו ניסיון צבאי רב וספגו את האידיאולוגיה הסלפית-ג'האדיסטית בעת לחימתם בשורות דאעש.**

- פעילים אלו עלולים לחבור להתארגנויות סלפיות-ג'האדיסטיות מקומיות במדינות האם ולהוות **גורם מעודד הקצנה אסלאמית וטרור.** חלק מהלוחמים הזרים עלולים לשוב למדינות האם שלהם **עם בנות זוגם וילדיהם,** שחונכו על ברכי האידיאולוגיה של המדינה האסלאמית והיו עדים לזוועות שבוצעו בסוריה ובעיראק. **ילדים אלה עלולים להוות תשתית אנושית לדור חדש של תומכי דאעש שיצמח במדינות המערב.** עם זאת, קשה עדיין להעריך כמה מהלוחמים ששבו מסוריה ומעיראק ימשיכו לדבוק באידיאולוגיה של דאעש וכמה מהם יהיו בעלי מוטיבציה לבצע פיגועים במדינות האם בשמו של הארגון.

- ◆ **מה תהייה השפעת נפילת המדינה האסלאמית על יחסי דאעש עם אלקאעדה?** התמוטטות המדינה האסלאמית תצביע על כך, **שתפיסתו של אבו בכר אלבע'דאדי, מנהיג דאעש, בעניין הקמת המדינה האסלאמית "כאן ועכשיו" הייתה שגויה, ושאמן אלט'ואהרי, ואסאמה בן לאדן לפניו, צדקו בהתנגדותם להקמת מדינה אסלאמית השולטת על טריטוריה.** על רקע זה, ועל רקע היחלשות דאעש, **יתכנו שינויים במערכת היחסים הטעונה שבין דאעש לאלקאעדה. שינויים שכאלה עשויים להתחולל בסוריה ובעיראק כמו גם במחוזות דאעש בחו"ל.** פעילי דאעש עשויים לחזור ולהצטרף לאלקאעדה, ארגון האם הג'האדיסטי, שממנו צמח דאעש, או לפחות לאחד כוחות ולהציג חזות מאוחדת של הארגונים הג'האדיסטים. להערכתנו, גם אם ימשיכו פעילי דאעש לשמור על מסגרות ארגוניות נפרדות עשויים להיווצר שיתופי פעולה מקומיים בין דאעש לבין אלקאעדה בסוריה ובעיראק ובמחוזות השונים בחו"ל.

- ◆ **מה יהיו ההשפעות המקומיות, האזוריות והבינלאומיות של נפילת המדינה האסלאמית?**

- **ארה"ב:** להערכתנו **תסתפק ארה"ב בהשגת היעד האסטרטגי של חיסול המדינה האסלאמית והחלשת דאעש**. בניגוד לרוסיה ולאיראן, שיחתרו להפיק תועלת מדינית-אסטרטגית מהסיוע שלהן למשטר הסורי, **תסתפק ארה"ב בהשגת המטרה המוצהרת ותימנע מנוכחות צבאית או השקעת משאבים כלכליים משמעותיים בסוריה**. זאת, בין השאר, מתוך מודעות לכך, **שהשפעתה האמתית של המשטר הסורי, על מרבית ארגוני המורדים ועל ההתפתחויות העתידיות בסוריה תהייה מועטה ביותר**. שאלה פתוחה היא **מה תהייה המדיניות האמריקאית כלפי הכורדים בסוריה, שהוכיחו עצמם כבעלי ברית אמנים ותרמו רבות לנפילת המדינה האסלאמית**. המשך התמיכה האמריקאית באזור השליטה הכורדי תביא לקשיים ביחסי ארה"ב תורכיה בעוד שהפקרת הכורדים תסמן את ארה"ב כבעלת ברית בלתי אמינה ותפגע במעמדה האזורי.
- **רוסיה:** התמוטטות המדינה האסלאמית ובהמשך טיהור אזור אדלב מארגוני המורדים, **עשויים להניע את הרוסים לצמצם את כוחותיהם בסוריה בעקבות הניצחון במערכה נגד ארגוני הטרור**. בכלי התקשורת הרוסיים דווח, כי נבחנת עתה ברוסיה אפשרות הוצאת חלק מהכוחות הרוסיים (כתבות שפורסמו ביומן הרוסי קומרסנט ובסוכנות טאס, ב-30 באוקטובר 2017). עם זאת יש להדגיש, כי גם אם יצמצמו הרוסים את הכוח הצבאי שלהם בסוריה **הם יפעלו להבטיח גם הלאה את האינטרסים שלהם בסוריה ויחתרו לשמר את ההשפעה הרבה שרכשו על המשטר הסורי בתקופת מלחמת האזרחים**. להערכתנו הדבר עשוי ליצור חיכוכים בין רוסיה לבין איראן החותרת לדומיננטיות בסוריה ורתימתה לאינטרסים שלה.

איראן: התמוטטות המדינה האסלאמית תיתפס, להערכתנו, ע"י איראן כהזדמנות להעמיק את השפעתה על סוריה ועיראק. זאת כדי לקדם את המטרה האסטרטגית שלה, שעיקרה יצירת מרחב השפעה איראני-שיעי, שישתרע מאיראן עד לבנון (שאליהן ניתן להוסיף את תימן). במרחב השפעה זה לא תפעיל איראן כוחות צבא משלה אלא תפעל באמצעות Proxies שיעים שיבטיחו את האינטרסים האיראנים בכל אחת מהמדינות. מרחב השפעה שכזה יהפוך את איראן לכוח אזורי מוביל במזרח התיכון וידחק השפעות של אויבים או יריבים ובתוכן ארה"ב, והמדינות הערביות הסוניות. בהקשר הישראלי תחתור איראן ליצור זירת טרור פעילה נגד ישראל מרמת הגולן תוך הפעלת פעילים שיעים (חזבאללה), פלסטינים ודרוזים נגד ישראל.

מבנה המסמך

◆ חלק א': עלייתה ונפילתה של המדינה האסלאמית:

- פרק א' – שלבים בהתמוטטות המדינה האסלאמית
- פרק ב' – מדוע התמוטטה המדינה האסלאמית?
- פרק ג' – תמונת המצב הנוכחית של פריסת דאעש בסוריה ובעיראק

◆ חלק ב': הערכת המשמעויות העולות מנפילת המדינה האסלאמית:

- פרק א' – שינויים צפויים באופיו ובדפוסי פעולתו של דאעש
- פרק ב' – ההשפעה על מחוזות המדינה האסלאמית, שמחוץ לעיראק ולסוריה
- פרק ג' – איום הטרור בחו"ל מצידו של דאעש
- פרק ד' – השפעת נפילת המדינה האסלאמית על יחסי דאעש עם אלקאעדה
- פרק ה' – תוצאות מקומיות, אזוריות ובינלאומיות של נפילת המדינה האסלאמית

חלק א: עלייתה ונפילתה של המדינה האסלאמית

המדינה האסלאמית בשיא תנופת הצלחותיה: אבו בכר אלבע'דאדי נושא דרשה במסגד הגדול במוצול (מסגד נורי), שישה ימים לאחר ההכרזה על הח'ליפות (יוטיוב, 5 ביולי 2014).

מימין: פיצוץ צריח המסגד הגדול במוצול (מסגד נורי), שבו הוכרזה הח'ליפות, בשלב כיבוש הסופי של מוצול (בואבת אלעין, 21 ביוני 2017). משמאל: תצלום אוויר של הריסות המסגד לאחר שנחרב (אלסומריה, 21 ביוני 2017).

פרק א': שלבים בהתמוטטותה של המדינה האסלאמית

הקמת המדינה האסלאמית ותנופת התפשטותה בקיץ 2014

◀ ב-29 ביוני 2014 הכריז דובר דאעש אבו מחמד אלעדנאני על **הקמת ח'ליפות אסלאמית בשטחים אותם כבש דאעש בסוריה ובעיראק**, בראשות **הח'ליף אבו בכר אלבע'דאדי**. בהודעה נאמר, כי במקום השם המדינה האסלאמית בעיראק ובסוריה-רבתי (ראשי תיבות בערבית- דאעש) יאומץ השם **המדינה האסלאמית, שהיא זאת, אשר הקימה את הח'ליפות האסלאמית בסוריה ובעיראק**.² ב-5 ביולי 2014 פורסמה דרשת יום השישי שנשא אבו בכר אלבע'דאדי במסגד הגדול במוצול. דבריו הוקדשו לביסוס רעיון הח'ליפות, להצגת חשיבות הג'האד כדרך הפעולה הנבחרת להשתלטות האסלאם על כל העולם, ולביסוס מעמדו האישי.

המדינה האסלאמית הגיעה לשיא התפשטותה בקיץ 2014. הסמל המובהק של הצלחותיה היה **כיבוש העיר מוצול**, בקלות יחסית וללא התנגדות משמעותית מידי צבא עיראק (10 ביוני 2014). כמו כן נכבשו באותה עת ערים ועיירות במחוז אלנבאר ועמק הפרת, בצפון עיראק ובמרחב שמצפון לבגדאד. **בקיץ 2014 שלט דאעש על כשליש משטח עיראק וכרבע/שליש משטחה של סוריה וכוחותיו איימו על בגדאד**. במרחב גדול זה, שהשתרע **מפאתי בגדאד ועד פאתי חלב**, התגוררו 5-6 מיליון תושבים והיו בו תשתיות ממלכתיות, ובכלל זה **שדות נפט וגז**, שהיוו מקור הכנסה ראשי עבור דאעש (שהפך באחת **לארגון הטרור העשיר ביותר בעולם**). המדינה האסלאמית **חתרה להמשיך להשתלט על שטחים רבים נוספים בסוריה רבתי** (בלאד אלשאם), **במזרח התיכון, צפון אפריקה, דרום אירופה ודרום מזרח אסיה** (ראו מפה).

המדינה האסלאמית בשיא התפשטותה

המדינה האסלאמית ("מדינת הח'ליפות") שהקים דאעש (קיץ 2014) בשטחים נרחבים בעיראק ובסוריה. שטח המדינה האסלאמית השתרע בקיץ 2014 ממוצול (עיראק) וג'ראבולוס (סוריה) שבצפון, ועד לאלפלוג'ה ואלרטבה (עיראק) בדרום; מאלבאב שבפאתי חלב במערב ועד לערים ביג'י ותכרית שבמזרח. המפה הופצה בפורומים ג'האדיסטים באוגוסט 2014 (alplatformmedia.com; hanein.info).

² במסמך זה נעשה שימוש בשם **המדינה האסלאמית** בהתייחס ל**מימד הטריטוריאלי והממשלי של השטחים הנשלטים ע"י דאעש**. בשם **דאעש** אנו נתייחס ל**ארגון ולפעילותו** בשטחי המדינה האסלאמית ומחוצה להם. מכיוון שאנו סבורים כי דאעש, כארגון טרור, ימשיך להתקיים לאחר התמוטטות המדינה האסלאמית, אנו מעדיפים להתייחס במסמך **לעידן שלאחר התמוטטות המדינה האסלאמית, ולא לעידן שלאחר דאעש**.

חזון התפשטות המדינה האסלאמית

מימין: חזון התפשטות המדינה האסלאמית. שמות מדינות הלאום המודרניות אינם מופיעים על גבי המפה אלא שמות אסלאמיים בלבד. משמאל: מפת הח'ליפות האסלאמית באנגלית ומימנה תמונתו של אלבע'דאדי (hanein.info). ספרד (אנדלוס) ויוון נכללות בחזון ההתפשטות.

◀ **התפשטות המדינה האסלאמית נעשתה תחילה ללא תשומת לב ותגובה מצד ארה"ב והקהילה הבינלאומית.** אולם, הישגיו הדרמטיים של דאעש בקיץ 2014 ובמרכזם כיבוש מוצול הביאו להכרה מצדן של בעוצמת האיום הגלובאלי של דאעש ובכך שפוטנציאל הנזק שלו עולה על זה של אלקאעדה. על רקע זה הוקמה קואליציה בינלאומית בהנהגת ארה"ב. ב-10 בספטמבר 2014 הודיע נשיא ארה"ב על פתיחת מערכה כוללת נגד דאעש, מצד ארה"ב ומדינות הקואליציה, שמטרתה להחליש את הארגון ובסופו של דבר להביא להשמדתו. המערכה בוצעה בעיקר באמצעות תקיפות אוויריות מתמשכות של ארה"ב ובעלות בריתה וסיוע לכוחות המקומיים, אך ללא הפעלת כוחות קרקעיים משמעותיים של צבא ארה"ב בסוריה או בעיראק ("נקודת תורפה", שפגעה באפקטיביות המערכה, וביכולתה של ארה"ב להפיק ממנה רווחים מדיניים).

◀ **כניסת ארה"ב למערכה סייעה לבלום את התפשטות המדינה האסלאמית** בתקופה שבין המחצית השנייה של 2014 ועד לאפריל 2015. ההישג הבולט ביותר בתקופה זאת לכוחות המקומיים וכוחות הקואליציה היה הצלחתם של הכוחות הכורדים (YPG) לאחר כארבעה חודשי לחימה קשה (26 בינואר 2015), להחזיר לשליטתם את העיר קובאני (עין אלערב) והאזור שבסביבתה, שבקרבת הגבול עם תורכיה. בו בזמן נכשל דאעש במאמציו לטהר מוקדי התנגדות חשובים בצפון סוריה ובמזרחה (המשמעותי שבהם בעיר דיר אלזור וסביבותיה, שם נותרה מובלעת בשליטת הכוחות הסורים) ולהרחיב את גבולות המדינה האסלאמית לאזורים חדשים במרכז סוריה ובדרומה. גם בצפון עיראק ובמערבה נבלמו התקפות דאעש: במחוז אנבאר לא הצליח דאעש להשתלט על מוקדי התנגדות, שעדיין נותרו במחוז, ומצפון לבגדאד נכשלו ניסיונות הארגון לכבוש את עיר הנפט ביג'י ואת העיר סאמרא', שמצפון לבגדאד.

לוחמים כורדים חוגגים את כיבוש קובאני
(דף הטוויטר Ardeshir Zarezadeh, 26 בינואר 2015).

שליבים בהתמוטטות המדינה האסלאמית בעיראק

◀ לאחר תקופת בלימת התפשטות המדינה האסלאמית פתחו כוחות הביטחון העיראקים, בסיוע מיליציות שיעיות (בחסות איראן) וסוניות, ובסיוע אווירי מצד ארה"ב ומדינות הקואליציה **במתקפה במטרה להשתלט מחדש על השטחים שנפלו לידי המדינה האסלאמית. דאעש מצידו עבר בתקופה זאת למגננה אסטרטגית ומאמציו ההתקפיים היו מקומיים ובלתי משמעותיים. המתקפה נמשכת כבר כשנתיים וחצי, וניתן להבחין בה בארבעה שליבים:**

◆ **השלב הראשון- כיבוש הערים תכרית וביג'י, שמצפון לבגדאד (אפריל-אוקטובר 2015):** לאחר בלימת התפשטות המדינה האסלאמית הכוחות העיראקיים בסיוע מיליציות שיעיות ובסיוע אווירי אמריקאי **עברו ממגננה להתקפה המתבצעת ברציפות:** באפריל 2015 נכבשה **העיר תכרית** מידי דאעש, לאחר כחודש של לחימה. **כיבוש תכרית (עיראק) סימן את ראשית ההישגים של האסטרטגיה ההתקפית של אויבי דאעש.** כיבוש תכרית הרחיק את דאעש מבגדאד **וקרב את הכוחות העיראקים ל"בירת" דאעש מוצול.** באוקטובר 2015 **שוחררה גם עיר הנפט ביג'י, השוכנת באמצע הדרך הראשית מבגדאד למוצול,** לאחר שבעה חודשי לחימה רצופים. אולם למרות ההישגים הללו העדיף המשטר העיראקי תחילה **להשלים את טיהור מרבית שטחו של מחוז אנבאר הסוני כדי להבטיח את העורף שממערב לבגדאד, ורק אחר כך להתפנות אל היעד העיקרי - כיבוש מוצול.**

שיבת משפחות לעיר תכרית לאחר שחרורה (חשבון טוויטר @omar_ayad5, 8-9 באפריל 2015).

◆ **השלב השני - טיהור מרבית שטח המחוז הסוני אלנבאר, שחרור העיר פאלוג'ה בעלת המשמעות הסמלית והסרת האיום מעל בגדאד (אפריל-יוני 2016):** כוחות הביטחון העיראקים, בסיוע מליציות סוניות ושיעיות, ובסיוע אווירי של ארה"ב ומדינות הקואליציה, הצליחו לשחרר את העיר אלפולוג'ה מעוז האסלאם הסוני-ג'האדיסטי וסמל ההתנגדות לארה"ב והמשטר השיעי בבגדאד. כמו כן שוחררו ערים נוספות לאורך הפרת ובתוכם הית, אלרטבה וחדית'ה, תוך דחיקת פעילי דאעש אל המרחבים הכפריים והאזורים המדבריים, שבמערב מחוז אלנבאר. כיבוש חלק ניכר ממחוז אלנבאר הסוני שמט מידי דאעש את מאחזיו בקרב האוכלוסייה הסונית, עוד מתקופת הלחימה נגד צבא ארה"ב. עתה החלו כוחות הקואליציה והכוחות העיראקים לשאת עיניהם למוצול, "בירת" הח'ליפות של דאעש, במטרה להנחית מכה על לב המדינה האסלאמית.

מימין: ראש ממשלת עיראק חידר אלעבאדי מכריז על שחרורה של אלפולוג'ה (ערוץ אלעראקיה, 26 ביוני 2016).
משמאל: צבא עיראק מסייר בעיי החורבות, שנותרו באלפולוג'ה (אלערביה, 26 ביוני 2016).

העיר אלרטבה לאחר שחרורה מידי דאעש (אלעאלם, 17 במאי 2016).

◆ **השלב השלישי- המערכה לשחרור מוצול (17 אוקטובר 2016 - 9 ביולי 2017):** מוצול, שבה התגוררו כמיליון תושבים, הינה העיר בה הוכרז על הקמת הח'ליפות בראשות אלבע'דאדי. מוצול נתפסה ע"י דאעש כבעלת ערך צבאי, ממשלי וסמלי. גודלה של העיר צפיפות האוכלוסייה בה והלחימה העיקשת שגילו פעילי דאעש, הקשו על הלחימה והאריכו את משך הזמן שנדרש לשחרורה. פעילי דאעש במוצול, שמנו כ-5,000-6,000 אנשים, נקטו בטקטיקה של לוחמת גרילה אורבאנית (פיגועי פגע וברח, ירי צלפים, הנחת מטענים ומלכודים תוך שימוש מאסיבי במחבלים מתאבדים ובמכוניות תופת). מכל המערכות לסילוק דאעש ממאחזיו בעיראק ובסוריה הייתה המערכה על מוצול הקשה ביותר והיא נמשכה למעלה משמונה חודשים. הלחימה נוהלה בעיקר ע"י

צבא עיראק (כ-30,000 חיילים בסיוע מליציות שיעיות) בסיוע אווירי אמריקאי. הכוחות הכורדים (הפשמרגה) והמליציות השיעיות, שבחסות איראן, מילאו תפקיד משני בכיבוש מוצול.

מימין: ראש ממשלת עיראק, חידר אלעבאדי (במרכז התמונה), מבקר בעיר מוצול (אלסומריה, 9 ביולי 2017). משמאל: ההרס הרב שנגרם לעיר (אלעאלם, 10 ביולי 2017).

◆ **השלב הרביעי - טיהור מובלעות מקומיות, שנתרו בידי דאעש, בצפון עיראק ובמערבה (אוגוסט- 5 באוקטובר 2017):** שחרור מוצול הכשיר את הקרקע לטיהור אזורים בצפון עיראק ובמערבה מנוכחות דאעש: ב-1 בספטמבר 2017 השלימו הכוחות העיראקים את שחרור תלעפר והמרחב שמסביבה, ממערב למוצול (בקרבת הגבול הסורי). **עתה נותרה בידי דאעש מובלעת במזרח עיראק, בעיר אלחויג'ה שמדרום למוצול.** הכוחות העיראקים בסיוע המליציות השיעיות שבחסות איראן **השתלטו על אזור אלחויג'ה** (5 באוקטובר 2017), בתום לחימה של כשבועיים. לאחר כיבוש אלחויג'ה הועתקה המערכה למערב מחוז אלנבאר, האזור שבקרבת הגבול עם סוריה, שהשתלטות עליו תשים קץ למדינה האסלאמית בעיראק.

כוחות הביטחון העיראקיים בעיר תלעפר (אלסומריה, 2 בספטמבר 2017).

◆ **השלב החמישי - חיסול שרידי המדינה האסלאמית במערב מחוז אנבאר (נובמבר 2017):** לאחר כיבוש אלחויג'ה הודיעו העיראקים על העתקת המאמץ לכיבוש הערים אלקא'ים וראוה, המעוזים האחרונים של דאעש במערב מחוז אלנבאר, בקרבת הגבול העיראקי-סורי. ב-4 בנובמבר 2017 החזירו לעצמם העיראקים את השליטה על העיר אלקא'ים והמרחב שמסביבה. הם שחררו

את העיר רמאנה ועשרות כפרים שבאזור ופנו לכיבוש העיר ראווה. בכך עומד לבוא הקץ על המדינה האסלאמית בעיראק.

כוחות עיראקים בדרכם לעיר אלקאא'ם, המעוז המשמעותי האחרון של המדינה האסלאמית בעיראק (יוטיוב, 3 בנובמבר 2017).

שלבים בהתמוטטות המדינה האסלאמית בסוריה

עד ספטמבר 2015 היה המשטר הסורי נתון במגננה מול ארגוני המורדים והוא נלחם על שרידותו. הכוחות הסורים ובעלי בריתם (איראן, חזבאללה) היו נתונים במאבקי הישרדות ולא יכלו להעניק תשומת לב אסטרטגית למדינה האסלאמית, שהתבססה במזרח המדינה ובצפונה (ליבת שלטונה היו העיר אלרקה ועמק הפרת). לפיכך המערכה נגד המדינה האסלאמית נדחתה למועד מאוחר יותר, כאשר תשתנה המציאות האסטרטגית.

ב-30 בספטמבר 2015 נפתח במלחמת האזרחים הסורית פרק חדש כאשר רוסיה החלה את מעורבותה הצבאית הפעילה לצדו של המשטר הסורי. מעורבות זאת, שביטויה העיקרי היה התקפות אוויריות מאסיביות (כולל שימוש במפציצים אסטרטגיים ובטילי שיוט), ושיגור מומחים המסייעים לצבא סוריה, נועדה בראשיתה לתמוך במשטר הסורי ולהסיר ממנו את האיומים שנשקפו לו אותה עת מצד ארגוני המורדים, בעיקר בצפון מערב סוריה (לאד'קיה, חלב, חמץ, חמאה אדלב). בשונה מהקואליציה שבראשות ארה"ב המעורבות הרוסית לא הגבילה עצמה למלחמה בדאעש אלא פעלה נגד חלק מארגוני המורדים, שאותם הגדירה כ"ארגוני טרור" (ובתוכם המטה לשחרור אלשאם, שלוחת אלקאעדה בסוריה). בראייה לאחור, המעורבות הרוסית הייתה אירוע אסטרטגי בעל משמעות אזורית, שהייתה לו תרומה מכרעת לחיסול ליבת השליטה של דאעש בעמק הפרת ולהתמוטטות המדינה האסלאמית.

מימין: אחד המפציצים האסטרטגיים שהשתתפו בתקיפות על דיר אלזור ואדלב. משמאל: פגיעה במטרות דאעש במחוז דיר אלזור (אתר משרד ההגנה הרוסי, 26 בספטמבר 2017).

תקיפת יעדי דאעש באזור העיירה עקירבאת, ממזרח לחמאה, ע"י טילי שיוט רוסיים (עמוד הפייסבוק של משרד ההגנה הרוסי, 23 ביוני 2017).

◀ בתחילת המעורבות הרוסית ההתקפות האוויריות הרוסיות עדיין לא סיכנו את דאעש ולא שיבשו את התנהלות המדינה האסלאמית. מנגד, לא היוותה המדינה האסלאמית באותה עת איום מידי על המשטר הסורי. "תורה" של המדינה האסלאמית עתיד היה לבוא מאוחר יותר, בתחילת 2017, לאחר סיום המערכה לשחרור של חלב (ספטמבר 2016 - דצמבר 2016). לאחר שסר האיום המיידני שנשקף למשטר הסורי הופנתה תשומת הלב האסטרטגית של סוריה, רוסיה ואיראן למזרח המדינה. בנוסף ללחץ שהופעל על המדינה האסלאמית ע"י המשטר הסורי ובעלי בריתו היא הייתה גם נתונה ללחצי הכוחות הכורדים (במסגרת SDF), שנהנו מסיוע אמריקאי, בעיקר סיוע אווירי שיגור יועצים ואמצעי לחימה.

◀ המערכה נגד המדינה האסלאמית בצפון סוריה ובמזרחה, שנמשכה כשנה וחצי, הואצה בחצי השנה האחרונה. ניתן להבחין בה בארבעה שלבים עיקריים:

◆ **שלב א' - כיבוש מרחב תדמור ע"י הכוחות הסורים (מרץ 2016, מרץ 2017):** במהלך חודש מרץ נכבש מרחב העיר תדמור מידי דאעש ע"י צבא סוריה והכוחות התומכים בו, בסיוע אווירי רוסי. כיבוש מרחב תדמור נתן לצבא סוריה זו לראשונה אחיזה משמעותית במזרח סוריה, והעניק לו עמדת זינוק טובה להמשך הפעלת לחץ צבאי על שטחי הליבה של דאעש במרחבי דיר אלזור ואלרקה. אולם תשומת לבו האסטרטגית של המשטר הסורי עדיין לא ניתנה באותה עת למדינה האסלאמית ומימוש היתרונות, שבכיבוש תדמור, עתיד היה להמתין עד לסיום כיבוש העיר חלב והמרחב שמסביבה (סוף דצמבר 2016). דאעש מצידו ניצל היטב את סדר העדיפויות הסורי (והרוסי) שניתן באותה עת לחלב: ב-10 בדצמבר 2016 בעוד צבא סוריה משלים השתלטותו על חלב ביצע דאעש מתקפת פתע שבה כבש את תדמור וסביבותיה (10 בדצמבר 2016). הייתה זאת יוזמה

צבאית חריגה של דאעש בעל בשל המגננה האסטרטגית שבה היה שרוי. תדמור וסביבותיה שוחררו רק ב-2 במרץ 2017, כשנה לאחר כיבושה בפעם הראשונה, כאשר הכוחות הסורים יכלו להתפנות לכיבוש מאחזי דאעש בעמק הפרת.

פד ג'אסם אלפריג, שר ההגנה הסורי (מוקף בעיגול), בעת ביקור בעיר העתיקה של תדמור לאחר שחרורה מחדש מידי דאעש (הטלוויזיה הסורית, 4 במרץ 2017).

מימין: מסוקים סוריים, ששבו לנחות בשדה התעופה בתדמור. משמאל: ההרס בתדמור לאחר כיבושה (הטלוויזיה הסורית, 28 במרץ 2016).

◆ **שלב ב' - כיבוש שטחי המדינה האסלאמית ממערב לפרת ע"י כוחות SDF** (כוח כורדי-ערבי בדומיננטיות כורדית, המסתייע בארה"ב), **צבא תורכיה וארגוני מורדים הנתמכים ע"י התורכים (יוני 2016 - פברואר 2017):** תחילתו של שלב זה היא **ככיבוש העיר מנבג'** (ממערב לפרת, כ-35 ק"מ מדרום לגבול הסורי-תורכי. העיר נכבשה ע"י כוחות SDF. בהמשך שוחררו ערי המפתח שממערב לפרת: **ג'ראבלוס** (ע"י צבא תורכיה וארגוני המורדים שבחסותה); **אלראעי** (ע"י צבא סוריה החופשי בשיתוף עם צבא תורכיה) והעיר **אלבאב** (צבא סוריה החופשי בשיתוף עם צבא תורכיה). נפילת אלבאב סימנה את **סיומו של תהליך שנמשך כשמונה וחצי חודשים שבמהלכו איבדה המדינה האסלאמית את שטחי שליטתה, שממערב לפרת.** צבא תורכיה וארגוני המורדים שבחסותו **השתלטו על כ-52 ק"מ שלאורך גבול סוריה-תורכיה, מג'ראבלוס ועד לאעזאז.** כפועל יוצא מכך **איבד דאעש את כל מאחזיו לאורך הגבול הסורי-תורכי ונפגע קשה הערוץ הלוגיסטי שלו משטחי הליבה של המדינה האסלאמית אל העולם החיצון.**

שחרור הערים החשובות שממערב לפרת מידי דאעש: מנבל, ג'ראבלוס, אלארעי ואלבאב (Google Maps).

מימין: כוחות קומנדו וטנקים תורכיים עושים דרכם לעבר העיר אלבאב (milliyet.com.tr, 15 בפברואר 2017).
משמאל: כוחות ארטילריה של צבא תורכיה תוקפים עמדות של דאעש בעיר ג'ראבלוס
(חשבון הטוויטר של סוכנות הידיעות אלאנאצ'ול, 23 באוגוסט 2016).

◆ שלב ג' - כיבוש אלרקה "עיר הבירה" של דאעש בסוריה ע"י כוחות SDF (יולי - אוקטובר 2017): כוחות SDF, בדומיננטיות כורדית ובסיוע אווירי אמריקאי, שחררו את "עיר הבירה" של דאעש בסוריה לאחר לחימה קשה שנמשכה כארבעה חודשים. לעיר נגרם הרס רב. כיבושה היווה מכה מעשית ותדמיתית לדאעש, שכן היא הייתה "עיר הבירה" של דאעש בסוריה ומרכז הפיקוד והשליטה של הנהגת דאעש. כיבוש העיר לאחר כיבוש מוצול סימל את התמוטטות שני מרכזי השלטון העיקריים של דאעש בסוריה ובעיראק. כיבוש אלרקה העניק ל-SDF נקודת זינוק להמשך ההתקדמות במורד עמק הפרת, ליבת השלטון של המדינה האסלאמית, לעבר דיר אלזור, בגדה המזרחית של הפרת.

מימין: הרס נרחב בעיר אלרקה (חשבון הטוויטר [الرقعة تذيب بصمت@16](#), Raqqa_SL באוקטובר 2017). משמאל: מוקשים מייצור עצמי שפעילי דאעש הטמינו ברחבי אלרקה (חשבון הטוויטר [الرقعة تذيب بصمت@16](#), Raqqa_SL באוקטובר 2017).

◆ שלב ד' - כיבוש עמק הפרת וחיסול קיומה של המדינה האסלאמית בסוריה (מרץ-נובמבר 2017): סיום המערכה לשחרור העיר חלב איפשרה לכוחות הסורים, בסיוע אווירי מאסיבי של רוסיה, להעתיק את הלחץ האסטרטגי שלהם כלפי ליבת המדינה האסלאמית בעמק הפרת. היעד הראשון שלהם היה העיר דיר אלזור, שם חברו הכוחות הסורים לכוח הסורי, שהיה נצור בה. הכוחות הסורים כבשו את העיר והשמישו את שדה התעופה הצבאי, שמדרום לעיר. מדיר אלזור התקדמו הכוחות הסורים, בסיוע חזבאללה ומליציות שיעיות שבחסות איראן, במורד עמק הפרת וכבשו את העיר אלמיאדין, שמדרום מזרח לדיר אלזור (14 באוקטובר 2017). מאלמיאדין המשיכו הכוחות הסורים ובעלי בריתם להתקדם לאבו כמאל, המעוז האחרון של המדינה האסלאמית בסוריה, וחברו אל כוח עיראקי בצידו השני של הגבול. ב-9 בנובמבר 2017 החלו להתנהל קרבות בעיר אבו כמאל, שכיבושה ישים קץ למדינה האסלאמית בסוריה.

מימין: שיגור טילי שיוט מסוג "קליבר" לעבר מטרות דאעש בדיר אלזור ע"י הכוחות הרוסים. משמאל: פגיעה הטילים במטרות דאעש בדיר אלזור (עמוד הפייסבוק של משרד ההגנה הרוסי, 14 בספטמבר 2017).

חלק מאמצעי הלחימה הרבים של דאעש שנתפסו באלמיאדין (חשבון היוטיוב של סאנא, 19 באוקטובר 2017).

לקראת סיום תהליך כיבוש אזור הליבה של המדינה האסלאמית בעמק הפרת: כוח סורי, שהגיע לגבול עם עיראק, חבר עם כוח צבא עיראקי הכולל מיליציה שיעית שבחסות איראן (חשבון הטוויטר של ההסברה הקרבית של צבא סוריה, 8 בנובמבר 2017). הדגל העליון במרכז הינו הדגל הסורי ומתחתיו הדגל של חרכת אלנג'בה ("תנועת האצילים"), מיליציה שיעית בחסות עיראקית הפועלת באזור בגדאד.

פרק ב': מדוע התמוטטה המדינה האסלאמית?

התמוטטות המדינה האסלאמית הייתה להערכתנו פועל יוצא של שלוש סיבות מרכזיות: הנחיתות הצבאית הבולטת של דאעש מול אויביו הרבים, אובדן תמיכת האוכלוסייה וחזון אידאולוגי, שלא ניתן היה לממש אותו הלכה למעשה. להלן פרוט.

הנחיתות הצבאית של דאעש

◀ במהלך שנת 2014 ובמחצית הראשונה של 2015 עלה בידי דאעש להשיג ניצחונות על כוחות צבא עיראקים וסורים, שהיו אותה עת בעלי כשירות צבאית נמוכה, ולהשתלט על שטחים נרחבים. הניצחונות הללו הושגו באמצעות מספר קטן יחסית של פעילים (לרוב מאות לוחמים), שהגיעו במתקפות פתע על גבי כלי רכב מותאמים לתנאי השטח (לרוב טויוטות). בתקופה זאת נעשה שימוש מרבי בטקטיקות גרילה. אולם, ככל

שהתמשכה המערכה, בלטה הנחיתות הצבאית של דאעש בכוח אדם, באמצעי לחימה ובלוגיסטיקה מול הצבאות הסדירים והארגונים השונים, שנגדם נלחם.

◀ **בשיא כוחו** (בשנים 2014-2015) מנה דאעש בסוריה ובעיראק כ-30,000 פעילים, קרוב למחציתם מתנדבים זרים. פעילים אלו היו מפוזרים במוקדי לחימה רבים ברחבי המדינה האסלאמית. מול דאעש התגבשו קואליציות שכללו שותפים מקומיים, אזורים ובינלאומיים והדבר יצר נחיתות צבאית בולטת של דאעש במקומות השונים, שהותקפו ע"י אויביו.

◀ **מאפייני הכוחות שלחמו נגד דאעש:**

◆ **צבאות סוריה ועיראק**, שעברו בשנתיים האחרונות תהליכים של רה-ארגון והעלאת הכשירות הצבאית בסיוע רוסיה (צבא סוריה) וארה"ב ומדינות הקואליציה (צבא עיראק).

◆ **כוחות מקומיים: כוחות SDF הכורדים** בסוריה, הפועלים בחסות ארה"ב (תפקידם של הפשמרגה, הכוחות הכורדים בעיראק היה בלתי משמעותי); **חזבאללה הלבנוני ומליציות שיעיות** בעיראק ובסוריה הפועלים בחסות איראן; **ארגוני מורדים (צבא סוריה החופשי) בצפון סוריה** הפועלים בחסות תורכיה.

◆ **שתי מעצמות, ארה"ב ורוסיה, המנהלות (כל אחת בנפרד) מערכה אווירית נגד דאעש ובו בזמן מסייעות** (יועצים, אמצעי לחימה) **לכוחות המקומיים** (רוסיה פועלת גם נגד ארגוני מורדים אחרים ובמרכזם ארגונים ג'האדיסטים בסוריה המזוהים עם אלקאעדה). **דאעש לא מצא מענה להתקפות האוויריות המאסיביות והמתמשכות בפניהם ניצב.**

◀ למרות נחיתות צבאית בולטת מול הכוחות הרבים הללו, **לא השכיל דאעש לגייס בעלי ברית בקרב ארגוני המורדים בסוריה, גם לא בקרב ארגונים הקרובים אליו אידיאולוגית** (המטה לשחרור אלשאם, שיסודו בג'בהת אלנצרה, שלוחת אלקאעדה בסוריה). ארגוני המורדים, ובכלל זה הארגונים הג'האדיסטים, לא רק שלא שיתפו פעולה עם דאעש בלחימה נגד המשטר הסורי, **אלא מעת לעת ניהלו עמו עימותים אלימים והסיטו את הקשב והמאמצים שלו** מהלחימה נגד אויביו האחרים. הסיוע היחידי שקיבל דאעש בשנות הלחימה היה של פעילים זרים מחו"ל, שהצטרפו לשורות הארגון בין אם על רקע אידיאולוגי ובין אם ממניעים אישיים. אולם, **זרם המתנדבים הזרים התדלדל בשנה האחרונה** לאחר שדאעש איבד אחיזתו לאורך הגבול התורכי-סורי, ותורכיה ומדינות המערב שיפרו את אמצעי הסיכול והמנע שלהם. בחודשים האחרונים, ככל שהוצצה התפרקות המדינה האסלאמית, החל תהליך של חזרת אלפי מתנדבים זרים למדינות האם שלהם.

◀ סיבה צבאית נוספת לכישלונות דאעש הייתה היגררותו של הארגון ללוחמה סטאטית של הגנה על ערים ועיירות שבתחומי המדינה האסלאמית, **סוג לוחמה, שבה אין לדאעש יתרון צבאי על אויביו**. לעומת זאת, התמעטו פעולות הגרילה, שאפיינו את דאעש בתחילת הדרך, ואשר הביאו לו הישגים, בשלב בו היה עדיין ארגון טרור וגרילה, ולא היה עליו להגן על גבולות "המדינה" שהקים. היגררותו של דאעש למלחמה סטאטית לא הייתה, להערכתנו, החלטה מושכלת אלא **צורך מעשי**, שנועד לתת מענה ללחצים הכבדים שהופעלו עליו בחזיתות השונות.

◀ ככל שהתמשכה המערכה נגד דאעש, וככל שהתרבו כישלונותיו הצבאיים, כך נשחק כוחו הצבאי ללא יכולת מצידו להשיב את הגלגל לאחור. **המתקפות האוויריות, בעיקר הרוסיות, כתשו תשתיות צבאיות ומתקנים צבאיים של דאעש; ההתקפות האוויריות והלחימה הביאו לפגיעה מתמשכת בלוחמים, בשדרת הפיקוד ובאמצעי לחימה.** ניסיונות דאעש למצוא חלופות להידלדלות כוח האדם באמצעות גיוס נשים וילדים לא פתרו את בעיית המחסור בכוח אדם מיומן. **גם יכולתו של דאעש להשתלט על אמצעי לחימה של אויביו או לייבא אותם מחו"ל פחתה בהרבה בשל מצוקתו הצבאית ואובדן השליטה על הגבול הסורי-תורכי.**

◀ הכישלונות הצבאיים הביאו גם **לירידה במורל פעילי דאעש**, שבניגוד ללחימה העיקשת במוצול, לא תמיד היו מוכנים להילחם עד האיש האחרון (בכמה מקרים הם הגיעו להסדרי פינוי מקומיים, ובמקרה של אלמיאדין נסוגו כמעט ללא לחימה משמעותית בהותירם אמצעי לחימה רבים). הירידה במורל **נגרמה בעיקר בשל רצף התבוסות**, אך גם **אובדן ההכנסות** תרם לכך (בעיקר כתוצאה מאובדן שדות נפט וגז, שהקשתה על הקצאת המשאבים הנחוצים להחזקה והפעלה של המערכת הצבאית).

שחיקה ואובדן תמיכת האוכלוסייה

◀ כאשר נכנס דאעש לערים ועיירות סוניות בעיראק התקבלו אנשיו לרוב בברכה ע"י האוכלוסייה הסונית המקומית. סיבה מרכזית לכך היה **השסע הבינעדתני בעיראק ובסוריה: האוכלוסייה הסונית חשה עצמה מקופחת ומאוימת ע"י המשטר השיעי בעיראק שירש את משטרו של צדאם חסין, והמשטר העלוי בסוריה, שהסתייע במדינות ובארגונים שיעיים** (איראן, חזבאללה, המליציות השיעיות שבחסות איראן). אולם בהדרגה, **הלכה ונשחקה תמיכתה של האוכלוסייה בדאעש**. זאת, **כפועל יוצא מדפוסי השליטה הברוטליים שהנהיג דאעש על התושבים** (הוצאות פומביות להורג, מאסרים, עינויים) בניסיונותיו **לכפות עליהם בכוח את הקודים של האסלאם הרדיקלי.**

מימין: ביצוע גזר דין של הלקאה בציבור של בית משפט שרעי (alalam.ir). משמאל: עריפת ראש כביצוע גזר דין, של בית משפט שרעי (qanon302.net).

הוצאה להורג של ילד במרכז העיר אלרקה בטענה, שהביע זלזול בנביא
מחמד (youtube.com).

◀ לסיבה בסיסית זאת ניתן להוסיף שתי סיבות נוספות לשחיקת תמיכת האוכלוסייה במדינה האסלאמית:

- ◆ הפגיעה המתמשכת במקורות ההכנסה של דאעש, בעיקר שדות נפט וגז, הקשתה עליו להקצות את המשאבים הנחוצים למתן שירותים לתושבי המדינה האסלאמית (העדיפות באופן טבעי ניתנה לצרכי המערכת הצבאית שהקים דאעש). הדבר שחק את היתרון היחסי, שהיה לדאעש באזורי שליטתו, על פני המשטרים בבגדאד ובדמשק.
- ◆ אובדן השטחים המואץ של דאעש, והמודעות לכך שכל עיר שעליה הגן דאעש סופה להיחרב, עודדו תופעות של בריחה והתרופפות המשמעת של התושבים (אפילו במוצול, שם ניהל דאעש לחימה עיקשת). עם זאת, אמצעי האכיפה והדיכוי של דאעש היו יעילים דיים (לא מוכר ולו גם מקרה אחד של התקוממות תושבים נגד דאעש).

על רקע זה, נובעת חשיבות רבה לשיקום הערים והאזורים, שהיו בשליטת דאעש, ונהרסו במלחמה. שיקום מוצלח ומהיר, והחזרת החיים למסלולם, יחד עם הזיכרונות של תקופת שלטון דאעש, עשויים לשמש נוגדן רב עוצמה לניסיונות דאעש לשוב ולהשתלט על המקומות מהם גורש. מנגד, העדר שיקום או תהליך איטי של שיקום, והתעלמות המשטרים המרכזיים מהתושבים שבפריפריה עשויים לעורר מחדש את התסכול והכעס של האוכלוסייה הסונית המקומית וליצור עבור דאעש זירה נוחה לשוב ולפעול בה.

חזון אידאולוגי בלתי ניתן למימוש

זרעי כישלונה של המדינה האסלאמית היו טמונים, להערכתנו, באידיאולוגיה הסלפית-ג'האדיסטית, השואפת להחזיר את הגלגל לאחור אל ימי האסלאם הקדום. הדגם של המדינה האסלאמית, המבוסס על חיקוי תקופת ארבעת הח'ליפים הראשונים שבאסלאם, אינו ניתן ליישום בעידן המודרני, שבו האוכלוסייה חשופה לטכנולוגיות מתקדמות, למידע רב ולתפיסות אידיאולוגיות חלופיות. הארגונים הסלפיים-ג'האדיסטים הבינו זאת ונמנעו מלממש את האידאולוגיה שלהם ע"י הקמת ח'ליפות/מדינה אסלאמית גלובלית. כדי

לתת מענה לקשיי המשילות הבסיסיים, **נאלץ דאעש לנסות וליישם את חוקי השריעה** (ההלכה האסלאמית, לפי פרשנותו) **בדרך של כפייה באמצעים ברוטאליים**. כפייה זאת יצרה **משטר של אימה ופחד** בשטחי המדינה האסלאמית, **והרחיקה מדאעש את התושבים המקומיים**.

◀ יתרה מזאת, האידיאולוגיה הנוקשה של דאעש ומימושה הברוטלי והגלוי הביאו **להתבדלותו מארגוני מורדים אחרים בסוריה וממשטרים ערביים מוסלמים** ("משטרי הכפירה"). מערכת הטרור של דאעש, שלוותה בקמפיינים תקשורתיים **קוממה עליו את איראן ומדינות הציר, את ארה"ב ומדינות המערב ואת רוסיה. העדר בעלי ברית** לא הותיר כל סיכוי בידי המדינה האסלאמית להמשיך בתנופת הישגיה מקיץ 2014 ובסופו של דבר תרמה להתמוטטותה. מנגד, **המטה לשחרור אלשאם, שבו דומיננטית חזית פתח אלשאם המזוהה עם אלקאעדה, הבין היטב את הסכנות שבהתבדלות וחתר לכריתת בריתות והסכמי שיתוף פעולה עם ארגוני מורדים בעלי אופי אסלאמי, לאו דווקא סלפי-ג'האדיסטי**.

◀ **יצוין כי אסאמה בן לאדן, שהבין היטב את הבעייתיות שבהקמת מדינה אסלאמית, נמנע מלהכריז על הקמת מדינה או ח'ליפות באזורי שליטתו. יורשו של בן לאדן, אימן אלט'ואהרי, מנהיג אלקאעדה, הפיץ ב-23 באפריל 2017, סרטון שבו קרא לדאעש להפיק לקחים, לזנוח את התפיסה הטריטוריאלית ולהתמקד בפעולות גרילה, שתכליתן להתיש את האויב**. דאעש התעלם מקריאתו של אלט'ואהרי והמשיך (עד הסוף) לדבוק בתפיסת "המדינה האסלאמית".

פרק ג': תמונת המצב הנוכחית של פריסת דאעש בסוריה ובעיראק

◀ במחצית הראשונה של שנת 2015 נבלמה תנופת התפשטותו של דאעש. **מאז מצא עצמו דאעש במגננה אסטרטגית, שנמשכה כשנתיים וחצי והובילה בסופו של התהליך לנפילת המדינה האסלאמית**. בתקופה זו איבד דאעש ערי מפתח ואזורי שליטה חיוניים **והתקשה להוציא לפועל יוזמות אסטרטגיות נגד אויביו** (יוצא מהכלל הינו המקרה של **מרחב תדמור**, שדאעש הצליח להחזיר לשליטתו למשך כשנה). **שנת 2017 הייתה השנה שבה תהליך אובדן השטחים והנכסים של דאעש הגיע לשיאו**. בשנה זו נכבשו **מוצול (יוני), אלרקה (אוקטובר), וליבת המדינה האסלאמית לאורך הפרת (ממרץ ועד נובמבר 2017)**. כיבוש הערים **אלמיאדין** ונפילתה הקרובה של **אבו כמאל**, מסמלים **את סיום התהליך ואת סופה של המדינה האסלאמית בסוריה**.

◀ בחינת המצב בשטח מעלה, כי למעשה **המדינה האסלאמית אינה קיימת יותר כיחידה טריטוריאלית מגובשת ומתפקדת הנשלטת ע"י דאעש**: מרבית שטחיה נכבשו; "ערי הבירה" שלה בעיראק ובסוריה (מוצול ואלרקה) נפלו לידי הכוחות העיראקים וכוחות SDF; צמרת הפיקוד שלה ואמצעי הלחימה של דאעש נפגעו קשות במהלך הלחימה ובתקיפות אינטנסיביות של מטוסי רוסיה ומדינות הקואליציה; מנגנוני הממשל של המדינה האסלאמית נהרסו; ונכסיה הכלכליים (בעיקר שדות נפט וגז) אבדו. **דומה איפה, כי חזון הח'ליפות**

האסלאמית של אבו בכר אלבע'דאדי הסתיים, לעת עתה, הגם שנכחות דאעש בסוריה ובעיראק נמשכת ותמשיך להערכתנו להתקיים.

◀ לאחר התמוטטות המדינה האסלאמית נותרו בסוריה "מובלעות" דאעש מבודדת. הבולטות שבהן: **צבא ח'אלד אבו אלוליד שבאגן הירמוק (דרום רמת הגולן); מחנה הפליטים אלירמוק והעיר חג'ר אסוד, שמדרום לדמשק והמרחב הכפרי שממערב לאת'ריה, מצפון מזרח לחמאה.** כמו כן יתכן, שמובלעות של דאעש קיימים גם במקומות אחרים. התארגנויות אלו מכותרות ע"י הכוחות הסורים וארגוני מורדים, שסביר כי יעשו מאמץ "להשלים את המלאכה" ולעקור את דאעש מהשורש. נראה לנו, כי **לאחר התמוטטות המדינה האסלאמית יגבר הלחץ על המובלעות הללו והן תאלצנה להיכנע, להשתלב בקרב ארגוני המורדים האחרים או להימלט לעבר המדבריות במזרח סוריה.**

נראה כי **מרבית פעילי דאעש יתמקמו במדבריות שממזרח לדיר אלזור-אבו כמאל, ומשני צידי הגבול הסורי-עיראקי, מצפון לאבו כמאל.** במרחבים הללו באופן מסורתי רמת המשילות של המשטר המרכזי הינה נמוכה ולפיכך ישאף לנצל דאעש את האזורים המדבריים הללו לשם התארגנות מחדש של שרידי לוחמיו, להערכתנו, בסדר גודל של כמה אלפי פעילים. הפעילים הללו יצאו מהמרחבים הללו להתקפות פתע נגד הכוחות הסורים והעיראקים על מנת להוכיח, שהם עדיין "על המפה", גם לאחר נפילת המדינה האסלאמית. יצוין, כי כבר עתה מתבצעות תקיפות נגד הכוחות הסוריים ותומכיהם, ע"י חוליות דאעש הפועלות בשטחים שלכאורה כבר טוהרו ע"י הכוחות הסורים.³

◀ **התמוטטות המדינה האסלאמית יצרה ואקום ביטחוני וממשלי, שאליו נכנסו כוחות אחרים. בתום עידן המדינה האסלאמית סוריה מחולקת עתה לאזורי שליטה בין כוחות יריבים, שמאפייניהם:**

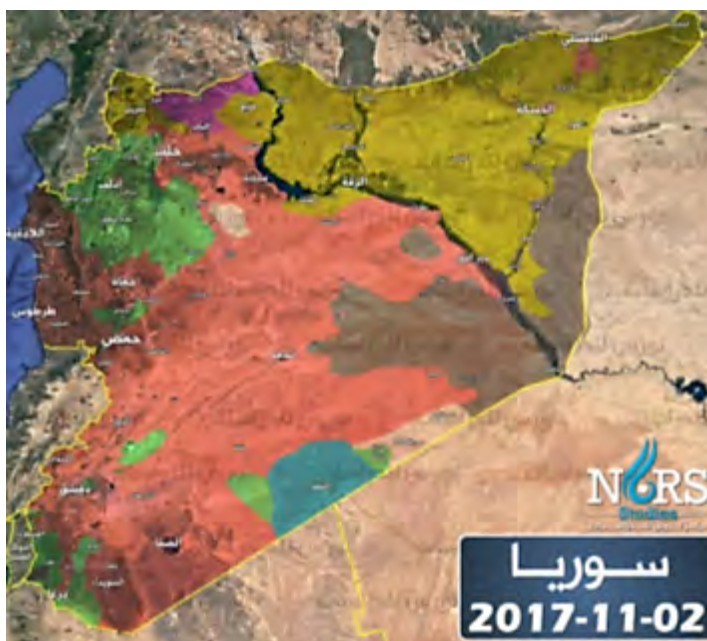
◆ **צבא סוריה והכוחות המסייעים לו, הנתמכים ע"י רוסיה, שולטים על מרבית שטחי סוריה,** מנהר הפרת במזרח ועד ללאד'קיה שבמערב ומדרעא שבדרום ועד לאזור שמצפון לחלב בצפון. בתחום שליטת הכוחות הסורים נכללות הערים המרכזיות בסוריה.

◆ **הכוחות הכורדים הנתמכים ע"י ארה"ב (חלקם פועלים במסגרת ה-SDF) שולטים על צפון מזרח סוריה, המרחב שממזרח לפרת, ועל מובלעת שבצפון מערב סוריה (עפרין).** לכוחות הכורדים מאחז ממערב לפרת באזור העיר מנבג', שבה הם הצליחו לשרוד מול תורכיה וארגוני המורדים שבחסותה, בתמיכה אמריקאית.

◆ **ארגוני המורדים, שהדומיננטי הם הוא המטה לשחרור אלשאם (המזוהה עם אלקאעדה) שולטים על שטח מרחב אדלב, המעוז הבולט שלהם בסוריה.** כמו כן הם מצויים ברמת הגולן, באזור שמצפון מזרח לדמשק ובקרבת הגבול הסורי-ירדני.

³ דוגמה לכך ניתן למצוא בפיגוע התאבדות שבוצע ב-13 בנובמבר נגד הכוחות הסורים בשדה התעופה הצבאי של דיר אלזור. הפיגוע בוצע ע"י שישה מחבלי דאעש ממוצא צ'צ'ני שהיו לבושים במדי צבא רוסיים. לפחות 13 אנשי צבא סוריים ורוסיים נהרגו בתקיפה (מרכז המעקב הסורי לזכויות אדם, 14 בנובמבר 2017; ח'טוה, 13 בנובמבר 2017).

- ◆ **פעילים מארגון דאעש** נמלטו למדבריות, שממערב, ממזרח ומצפון לנהר הפרת. כמו כן מצויים פעילי דאעש בכמה "מובלעות" בדרום סוריה ובמרכזה.
- ◆ **ארגוני המורדים שבחסות תורכיה**, מצויים לאורך הגבול ממערב לפרת ועד לאזור הגבול הסורי-תורכי, שמצפון לחלב, והם יוצרים למעשה מעין "אזור ביטחון" עבור תורכיה.

הערכות הכוחות בסוריה (עדכני ל-2 בנובמבר 2017): באפור- דאעש; באדום- צבא סוריה והכוחות המסייעים לו; בצהוב - הכוחות הכורדיים; בירוק - כוחות המורדים; בתכלת - ארגוני המורדים הנתמכים ע"י הקואליציה הבינלאומית; בלבן - אזורים ללא שליטה מלאה של גורם כוח כלשהו. הצבע הסגול (שאינו מופיע במקרא של נורס) - אזור שליטת תורכיה וארגוני המורדים שבחסותה (המכון הסורי למחקרים אסטרטגיים נורס, 2 בנובמבר 2017).

◀ גם בעיראק חדלה למעשה המדינה האסלאמית להתקיים. נראה לנו כי גם לאחר נפילת המדינה האסלאמית תיוותר לדאעש נוכחות במערב עיראק ובצפונה, בין השאר בקרבת הגבול הסורי-עיראקי. נראה כי באזורים, שבהם שלטה המדינה האסלאמית מצויות עדיין התארגנויות מקומיות, בעלות יכולות מבצעיות, שתמשכנה לבצע פיגועים ברחבי עיראק. התארגנויות אלו תפעלנה באופן חשאי, ללא נראות פומבית, והקשר שלהם עם הנהגת דאעש יהיה רופף. תמיכת האוכלוסייה הסונית בגלגולו החדש של דאעש תהייה תלויה במידה רבה באופן התנהלות המשטר העיראקי: האם ישכיל לרצות את האוכלוסייה הסונית, כולל בתחום השיקום, או שיאמץ מדיניות עדתית הנותנת קדימות ברורה לאוכלוסייה השיעית ונשענת על תמיכת איראן.

◀ התארגנויות אלו המשיכו לבצע פעולות טרור וגרילה ברחבי עיראק גם לאחר שהמדינה האסלאמית חדלה להתקיים. אינדיקציה עדכנית לקיומן ניתן למצוא בפרסום של דאעש מהחודש האחרון, שהופץ במחוז דיאלא של דאעש הנמצא מצפון מערב לבגדאד, שלכאורה טוהר כבר מפעילי דאעש. הפרסום כלל הסברים מפורטים מלווים בתמונות להכנת מטעני חבלה קטנים אך רבי עוצמה (חק, 13 בנובמבר 2017).

להערכתנו, זוהי אינדיקציה לתחילת תהליך המעבר של דאעש לדפוס פעולה של ארגון טרור וגרילה באזורים שבהם הצליח לשרוד, בעקבות התמוטטות המדינה האסלאמית.

מימין: הכנת מטען חבלה - שלב 1. משמאל: הכנת מטען חבלה - שלב 5
(חק, 13 בנובמבר 2017).

מימין: הכנת מטען חבלה - שלב 7 . משמאל: חמישה מטעני חבלה מוכנים להפעלה (חק, 13 בנובמבר 2017).

חלק ב': הערכת המשמעויות העולות מנפילת המדינה האסלאמית

כיבוש אלרקה: שיירת רכבי שטח נכנסת לאלרקה (אלערביה, 1 ביולי 2014).

שחרור אלרקה: דגלי SDF והארגונים הכורדים בסוריה מתנוסס במרכז אלרקה בסוריה לאחר כיבושה מדאעש (חשבון הטוויטר 18, Rojava Defense Units@DefenseUnits באוקטובר 2017).

פרק א': שינויים צפויים באופיו ובדפוסי פעולתו של דאעש

אנו מעריכים, כי לאחר התמוטטות המדינה האסלאמית, **ישנה דאעש את אופיו ואת דפוסי פעילותו**. מארגון אשר שלט על טריטוריה רחבה וניהל בה את חיי התושבים הוא **ישוב להיות ארגון טרור וגרילה**, שאינו כבול למסגרת טריטוריאלית, אלא פועל בעיקר מהמדבריות שבמזרח סוריה ומערב עיראק. **אנו סבורים, כי לאחר כיבוש שטחי המדינה האסלאמית יעבור דאעש תקופה של התארגנות מחדש, תוך הפקת לקחים מכישלון ניסיון "המדינה האסלאמית"**. במהלך תקופה זאת, **יעשה הארגון מאמץ להמשיך את פעולות הטרור והגרילה שלו ובהמשך גם לשפר את "איכותן" כדי להוכיח, שהוא נשאר עדיין "על המפה"**. היעדים המרכזיים של דאעש יהיו, להערכתנו, צבא עיראק, צבא סוריה, יעדים ממשליים בעיראק ובסוריה, יעדים שיעים/עלויים ויעדים המזוהים עם איראן וחזבאללה. פעילות זאת עלולה לשמש מטרד לא מבוטל אך היא לא תהווה איום אסטרטגי בינלאומי, כפי שהייתה המדינה האסלאמית בשיא התפשטותה.

◀ **מספר פעילי דאעש בגלגולו החדש יהיה נמוך בהרבה ממספרם בשיא כיבושה של המדינה האסלאמית** (כ-30,000 פעילים). פעילות דאעש נגד המשטרים בסוריה ובעיראק תתבצע להערכתנו **ע"י כמה אלפי פעילים סוריים ועיראקים, שישרדו את הקרבות שהובילו לנפילת המדינה האסלאמית. לפעילים אלו עלולים להתווסף מאות פעילים זרים, שיתקשו לשוב למדינות האם שלהם**, ויעדיפו להמשיך ולהילחם בשורות דאעש. פעילות הטרור והגרילה של דאעש **עלולה לשמש מטרד לא מבוטל למשטר העיראקי והסורי**, אך להערכתנו, **היא לא תהווה איום אסטרטגי בינלאומי**, כפי שהייתה המדינה האסלאמית בשיא התפשטותה.

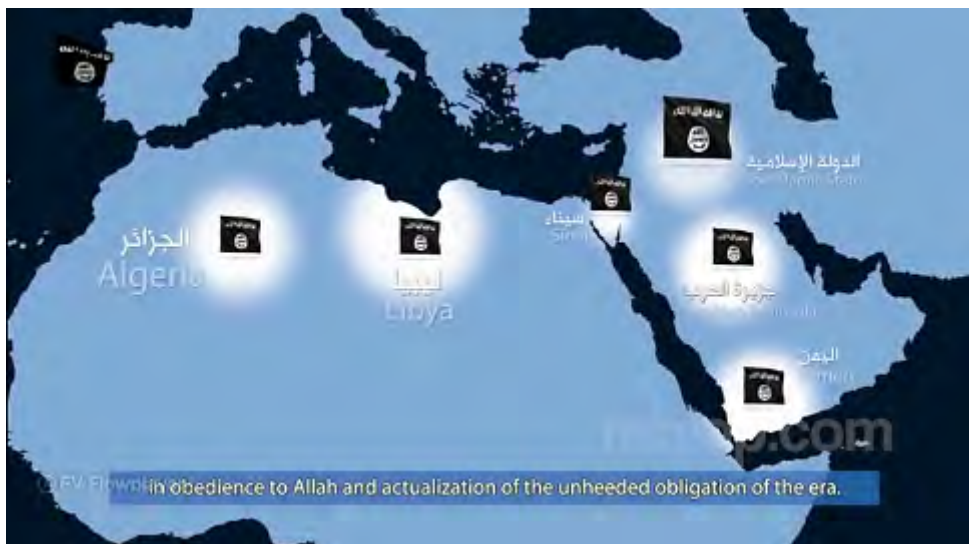
◀ לאחר התמוטטות המדינה האסלאמית צפויה, להערכתנו, **התכנסות דאעש בתוך עצמו** תוך הפחתה זמנית של הפעילות המעשית למימוש החזון הגלובאלי שלו. דאעש במתכונתו החדשה **יקדיש להערכתנו פחות תשומת לב** למחוזות המדינה האסלאמית בחו"ל **וסביר גם, שרמת התעניינותו בפיגועים בחו"ל תפחת בהדרגה** שכן, להערכתנו, **עיקר מעייניו יהיה לשמור על שרידותו, לארגן כוחותיו מחדש, להפגין יכולותיו המבצעיות ולקנות לעצמו בסיס תמיכה מחדש בקרב האוכלוסייה הסונית בסוריה ובעיראק**.

פרק ב': ההשפעה על מחוזות המדינה האסלאמית, שמחוץ לעיראק ולסוריה

תמונת מצב המחוזות בתקופת המדינה האסלאמית

בנובמבר 2014, בשיא התפשטותה של המדינה האסלאמית בעיראק ובסוריה, פרסם אבו בכר אלבע'דאדי, מנהיג דאעש, קלטות שמע בהן הכריז על הקמת מחוזות של המדינה האסלאמית במדינות נוספות: **ערב-הסעודית** (חג'אז), **תימן, סיני, לוב ואלג'יריה**. בהמשך הוקמו **מחוזות נוספים של דאעש: מחוז ח'ראסאן** (אפגניסטאן/פקיסטאן) (26 בינואר 2015); **מחוז מצרים** (ארצ' אלכנאנה); **מחוז מערב אפריקה**, המבוסס על ארגון בוקו חראם הניגרי (13 במרץ 2015); **מחוזות בקווקז** (21 ביוני 2015); **ומחוזות הפיליפינים, שבדרום**

המדינה (24 בינואר 2016). סה"כ קיימים מחוזות של דאעש **בכעשר מדינות/אזורים גיאוגרפים**. בכמה מדינות פועלים מספר מחוזות. מחוזות אלו כפופים לאבו בכר אלבע'דאדי באמצעות גוף בשם **מנהלת המחוזות הרחוקים**, שהיה אחראי על המחוזות מחוץ לעיראק ולסוריה (לא ברור לנו האם גוף זה ימשיך לתפקד גם בתקופה שלאחר התמוטטות המדינה האסלאמית). בנוסף לכך, **קיימים "על הנייר" מחוזות נוספים**, שבהם לא מתקיימת פעילות מאורגנת של דאעש.⁴

מפה מתוך סרטון, שהופץ ע"י דאעש בנובמבר 2014 ובה פירוט המחוזות, אשר דאעש טוען, כי נשבעו אמונים לאבו בכר אלבע'דאדי: אלג'יריה, לוב, סיני, תימן וסעודיה (reblog.com, 17 בנובמבר 2014). בהמשך התווספו למחוזות הללו מחוזות נוספים.

◀ יכולת התפקוד של המחוזות ואופן השליטה של מנהלת המחוזות הרחוקים עליהם משתנים ממחוז למחוז. מרבית המחוזות המרוחקים מעיראק ומסוריה, **אינם זוכים לקשב ולסיוע משמעותי במשאבים והשליטה של דאעש עליהם רופפת למדי** (מערב אפריקה, הפיליפינים ותימן). מנגד, כמה מחוזות, שבהם יש לדאעש עניין מיוחד (סיני, לוב), והקרובים יחסית לעיראק ולסוריה, זכו מצד דאעש לסיוע. בשנה האחרונה, היותו של דאעש עסוק בלחימה בסוריה ובעיראק, והעדיפות שדאעש נתן ללחימה זאת, פגעו ביכולתו להגיש סיוע למחוזות. **בשונה מעיראק וסוריה, במחוזות הללו לא מתקיימת שליטה טריטוריאלית וממשלית של פעילי דאעש על האוכלוסייה** (למעט ניסיון שנכשל **במרחב סרת שבלוב**, אשר שוחרר מידי דאעש ב-5 בדצמבר 2016, בתום קרבות שנמשכו כשבעה חודשים).

◀ שתי ההצלחות הבולטות של דאעש עד כה היו **במדינה ערבית שהתפרקה** (לוב) ובאזור **בעל רמת משילות נמוכה** (חצי האי סיני). לעומת זאת נכשל דאעש בניסיונות ההתבססות שלו במדינות ובאזורים, שבהם הוא נתקל בהתנגדות נחרצת מצד כוחות מקומיים חזקים: **ארגונים סלפים-ג'האדיסטים סונים בעלי אוריינטציה לאלקאעדה** (ארגון אלקאעדה בחצי האי ערב הפועל בתימן וארגון הטאליבאן בפקיסטאן ובאפגניסטאן); **או שרותי ביטחון מקומיים בעלי יכולת, במדינות, שלא חוו את הטלטלה האזורית** (ירדן),

⁴ דאעש היה מודע לפער שבין שבועת אמונים והכרזות על הקמת מחוזות חדשים לבין המצב האמיתי בשטח, שלעיתים הקשה מאוד על התבססות דאעש. על מנת לנסות ולגשר על פער זה קבע דאעש בתחילת 2015 שורה של קריטריונים כיצד יש להפוך ארגון ג'האדיסטי מקומי למחוז חדש של המדינה האסלאמית.

סעודיה, אלג'יריה). גם בזירה הישראלית והפלסטינית (יהודה ושומרון, רצועת עזה) לא הצליח דאעש "להכות שורשים" בשל העדר תמיכה עממית נרחבת ופעולות המנע היעילות של שרותי הביטחון הישראליים והפלסטינים.

השפעת התמוטטות המדינה האסלאמית על מחוזות דאעש בחו"ל

כיצד ישפיעו התמוטטות המדינה האסלאמית והמעבר של דאעש לדפוס פעולה של ארגון טרור וגרילה, על המחוזות, שהקים הארגון בחו"ל? אנו סבורים, כי דגם המדינה האסלאמית איבד מהאטרקטיביות שלו וספק, אם יעשה ניסיון לחזור עליו לפחות בטווח הזמן הקצר. עם זאת תפיסת הג'האד נגד ה"כופרים" מבית ומחוץ, שרירה וקיימת. לאידאולוגיה הסלפית-ג'האדיסטית יש תומכים במחוזות השונים. לפיכך יש לצפות להמשך קיומם של מרבית המחוזות (אם לא כולם) ולהמשך הלחימה במחוזות השונים, יתכן תוך שיתוף פעולה עם ההתארגנויות המקומיות של אלקאעדה.

◀ סיכויי שרידותם ומידת הצלחתם של מחוזות דאעש במדינות השונות יהיו תלויים בארבעה גורמים עיקריים: התנאים הפוליטיים והחברתיים השוררים בכל אחת מהמדינות; יחסי הכוחות שבין פעילי דאעש לכוחות הצבא ושירותי הביטחון של משטרים השונים; מידת הצלחתם של פעילי דאעש שלחמו בסוריה ובעיראק לשוב למדינות האם שלהם; ומידת כוחה של שלוחת אלקאעדה באותה ארץ בה פועל מחוז דאעש. לפיכך:

◆ במדינות שהתפרקו, או במדינות/אזורים בעלי שלטון רופף, ימשיך מחוז דאעש לפעול ולא יושפע באופן משמעותי מהתמוטטות המדינה האסלאמית.

◆ במדינות שבהן ארגון אלקאעדה או ארגונים אסלאמיים רדיקאליים (הטליבאן באפגניסטאן) נמצאים בעמדת כוח, עשויים פעילי מחוזות דאעש לנסות לחבור לארגונים הג'האדיסטים המתחרים, ולהמשיך תחת זהות חדשה את פעילות הטרור והגרילה. לחלופין הם עשויים להגביר את שיתוף הפעולה עם "מתחריהם" בעבר ולשים קץ לעימותים מקומיים.

◆ במדינות, שבהן מחוזות דאעש סובלים מחולשה בשל מאמצי הסיכול של כוחות הביטחון המקומיים, וממילא מצבם היה קשה גם לפני נפילת המדינה האסלאמית, עשויים המחוזות והתארגנויות דאעש "להידחק לפינה" ולהילחם על המשך שרידותם (סעודיה, אלג'יריה, ירדן).

◀ לציון מיוחד ראויות שלוחות דאעש בחצי-האי סיני, בלוב ובמערב אפריקה, אשר בהן יש לדאעש נוכחות איתנה:

◆ מחוז סיני, הפועל במרחב בו המשילות המצרית רופפת, מהווה את אחת ההצלחות הבולטות של דאעש. מחוז זה ימשיך להערכתנו להוות "אגוז קשה לפיצוח" עבור כוחות הביטחון המצרים. סביר, כי מחוז זה יעשה מאמץ להדק קשריו עם פעילים ג'האדיסטים במצרים, עם פעילי דאעש בלוב ועם פעילים ג'האדיסטים ברצועה. במקביל ינסה המחוז למצוא מקורות מימון אלטרנטיביים (שוד

בנקים, הברחות וכו⁵). **העדר אחיזה משמעותית של אלקאעדה בסיני** עשוי גם הוא לסייע לשרידות מחוז סיני. לפיכך אנו סבורים שגם אחרי התמוטטות המדינה האסלאמית **ימשיך מחוז דאעש בסיני להתקיים**, שהיא מקיימת לאורך זמן נגד כוחות הביטחון המצרים. במקביל עשויה שלוחת דאעש בסיני **להמשיך ולפעול מעת לעת גם נגד ישראל** (ירי רקטות, תקיפות גבול, פיגועי ראוה).

פעיל דאעש בחצי האי סיני הנושא על כתפו טיל כתפו מדגם סטרלה SA-7 (חשבון טוויטר המזוהה עם דאעש, 6 בפברואר 2015; אתר שיתוף קבצים, 5 בפברואר 2015).

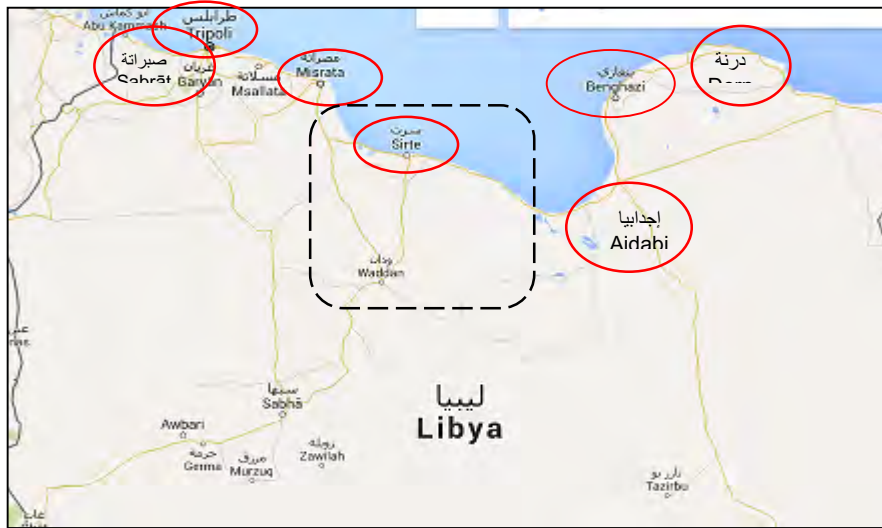

פעילי "מחוז סיני" של דאעש מפגינים נוכחות (חשבון טוויטר המזוהה עם דאעש; אתר שיתוף קבצים, 1 במרץ 2015).

◆ **מחוזות דאעש בלוב**, איבדו בדצמבר 2016 את בסיסם הטריטוריאלי במרחב סרת. מקרה זה עשוי להערכתנו לשמש כ"מקרה מבחן" לגבי אופן התנהלותו של דאעש בעתיד בסוריה ובעיראק. שכן, **בלוב**, גם לאחר שדאעש נחל מפלה ואיבד את מרחב סרת, הוא לא חדל מלהתקיים אלא שינה את **דפוס פעולתו**. בשלב זה **פועל דאעש בלוב כארגון טרור וגרילה**, ולא במאפיינים של מדינה אסלאמית ושליטה טריטוריאלית ואזרחית על תושבים. **פעיליו מתארגנים מחדש, בעיקר בדרום לוב**, ובערים שונות שבהן יש להם נוכחות, ופועלים להשגת משאבים כספיים, בין השאר באמצעות **פעילות פלילית** (חטיפת משאיות, שוד מבריחי מהגרים). במקביל להתארגנות מחדש ניתן לצפות, כי **דאעש ירחיב את פעולות הטרור והגרילה שלו ברחבי לוב, ירחיב את קשריו עם התארגנויות**

⁵ ב-16 באוקטובר 2017 שדדו פעילי מחוז סיני של דאעש את סניף הבנק הלאומי במרכז אלעריש. בתקשורת המצרית דווח, כי פעילי דאעש שדדו מהבנק סכום של כמיליון דולרים. הפעילות הפלילית עשויה להיות כיוון הפעולה של מחוז סיני ומחוזות נוספים של דאעש.

ג'האדיסטיות בצפון אפריקה ובמערבה, ואף יוזם פיגועים במדינות צפון אפריקה (תוניס עלולה להיות "על הכוונת") ובמדינות אירופה.

אזור השליטה הטריטוריאלי של דאעש במרחב סרט, שנפל לידי ממשלת ההסכמה הלובית לאחר שבעה חודשי לחימה. באדום מסומנות ערים גדולות, שבהן או בסביבותיהן יש לדאעש נוכחות אך לא שליטה (Google Maps). בנוסף לכך נמלטו פעילי דאעש מסרת אל המדבריות שבדרום לוב.

◆ **מערב אפריקה:** מחוז דאעש במערב אפריקה, המבוסס על ארגון בוקו חראם הניגרי, ימשיך להערכתנו לפעול לא רק בניגריה אלא גם במדינות נוספות שמדרום לסהרה ובמערב אפריקה. המחוז **עלול להסתייע בפעילי דאעש שיחזרו מעיראק ומסוריה ללוב** ובפעילי דאעש שנמלטו לדרום לוב. יצוין כי בחודשים האחרונים מגלה דאעש פעלתנות רבה הן בניגריה והן במדינות שכנות, ללא קשר לתהליך התמוטטות המדינה האסלאמית. ג'וזף דונפורד, יו"ר המטות המשולבים של ארה"ב, דיווח, כי בתחילת אוקטובר 2017 נהרגו ארבעה חיילי צבא ארה"ב יחד עם חמישה חיילים ניגרים בגבול **ניג'ר-מאלי** בתקיפה שבוצעה על ידי פעילים מקומיים הקשורים לדאעש (דבר שגרם לתדהמה בקרב הציבור האמריקאי שברובו לא היה מודע לנוכחות האמריקאית באפריקה) (דיילי צבאח, 24 באוקטובר 2017). קודם לכן (יולי 2017) דיווח דאעש, כי פעילי מחוז מערב אפריקה השתלטו על **מחנה צבא ניג'ר באזור בוסה (Bouza)**, שבדרום המדינה (סמוך לגבול עם ניגריה).

תמונות מסרטון המתעד את כיבוש המחנה הצבאי בדרום ניג'ר. למעלה: אמצעי לחימה שנפלו בידי שלוחת דאעש. למטה: ההכנה ליציאה מפקד הכוח מתדרך את פעילי הארגון (חק, 7 ביולי 2016).

האם יעתיק דאעש את מרכז הכובד שלו מעיראק וסוריה למדינה אחרת?

האם צפויה הנהגת דאעש לעבור לאחד ממחוזותיה לאחר התמוטטות המדינה האסלאמית במגמה להקים בה אזור שליטה חלופי או אף מדינה אסלאמית חלופית? אנו סבורים שלא, וזאת משתי סיבות: גם לאחר התמוטטות המדינה האסלאמית ימשך בעיראק ובסוריה הכאוס הפוליטי, החברתי והביטחוני, שיאפשר את המשך פעילות דאעש כארגון טרור וגרילה. כל עוד יתקיימו תנאים אלה יעדיפו דאעש וארגונים אחרים בעלי אופי ג'האדיסטי להמשיך ולפעול בסוריה ובעיראק הנמצאים בלב המזרח התיכון, למרות המכה שספגו. מעבר לפרפריה של המזרח התיכון או אף מעבר לה יסמן את כישלוננו של דאעש ויפחית סיכויי השתקמותו והפיכתו מחדש לארגון ג'האדיסטי מוביל. בנוסף לכך, אנו סבורים שבמחוזות אחרים יהיה קשה לדאעש להתבסס, קל וחומר לחזור על ניסוי הקמת המדינה האסלאמית (כישלוננו של המרחב הטריטוריאלי של דאעש בסרת שבלוב המחיש היטב את הקשיים הכרוכים בכך).

פרק ג': איום הטרור בחו"ל של דאעש בעידן שלאחר התמוטטות המדינה האסלאמית

מאפייני הפיגועים בחו"ל בתקופת המדינה האסלאמית (יוני 2014 - נובמבר 2017)

מטרות הפיגועים

הקמתה של המדינה האסלאמית לוותה במתקפת טרור, שיזם דאעש בחו"ל, מלווה בקמפיינים הסברתיים, שנועדו בעיקר להגביר את המוטיבציה בקרב תומכי דאעש ברחבי העולם. מתקפת הטרור

כוונה בעיקר **נגד המדינות שהיו שותפות במערכה נגד דאעש**. מרבית הפעולות כווננו נגד **ארה"ב ומדינות המערב** ואליהן ניתן לצרף את תורכיה ורוסיה. הפיגועים בחו"ל נועדו **לשבש את חיי-היום יום** במדינות הללו, **להטיל מורא** על תושביהן **ולפגוע בכלכלה** של המדינות (בדגש על תעשיית התיירות). כל זאת כדי **להרתיע את האויבים השונים** מהמשך השתתפותם במערכה נגד דאעש או לפחות למזער השתתפותם למינימום. כמו כן נועדו ההתקפות **להאדיר את הדימוי של דאעש כארגון הג'האדיסטי המוביל, ולהעלות את מורל פעילי דאעש בסוריה ובעיראק ותומכי דאעש בחו"ל, בעיקר בתקופה שבה הואץ תהליך התמוטטות של המדינה האסלאמית.**

◀ במערכת פיגועי חו"ל שיזם דאעש הוא **נהנה מיתרונות יחסיים לא מבוטלים**: בסיס שליטה טריטוריאלי, שממנו ניתן להכווין את הפיגועים ולשגר את מבצעייהם; פעילים זרים, כולל ממדינות המערב, שהשתלבו במערך הפיגועים והעניקו לו ערך מוסף (ידיעת השפה והתרבות); מערכת תעמולה יעילה, שהסיתה מוסלמים ברחבי העולם לבצע פיגועים ללא אבחנה; הכנסות כספיות גדולות, שהקלו על הפעלת מערך הפיגועים בחו"ל; וקיומן של קהילות מוסלמיות מנוכרות במדינות המערב שבהן נקלטו היטב קריאות דאעש לפגיעה במדינות המערב.

על רקע היתרונות הללו, ניתן לומר בראייה לאחור, כי למרות כמה "הצלחות", ולמרות האבדות הרבות שהסב לתורכיה, רוסיה ולמדינות המערב, לא הצליח דאעש בתקופת המדינה האסלאמית להשיג את מטרותיו האסטרטגיות בהפעלת מערכת הפיגועים בחו"ל. שכן פיגועים אלו לא יצרו רצף של פעולות, שיסיט את תשומת ליבן של מדינות המערב ושל רוסיה, מהמתקפה המתחוללת בסוריה ובעיראק, יפעיל לחצים על ממשלותיהם וירתיע אותן מהמשך הלחימה. נהפוך הוא, **הפיגועים תרמו במידה רבה להגברת הנחישות של הקהילה הבינלאומית בלחימה נגד דאעש.** פיגועי חו"ל של דאעש גרמו לאבידות רבות, הייתה להם תהודה בקרב דעת הקהל, בעיקר המערבית, והם גרמו גם נזקים כלכליים, בעיקר בתעשיית התיירות. אך בראייה לאחור ניתן לקבוע, **כי הם לא הניבו שום הישג אסטרטגי עבור דאעש, שהיה בו כדי להשפיע על תהליך ההתמוטטות של המדינה האסלאמית.**⁶

אופי הפיגועים

◀ הפיגועים שביצעו דאעש או תומכיו בחו"ל היו בעיקר **פיגועי ירי, פיגועי דריסה ופיגועי דקירה (באמצעות סכין או גרזן)**. את הפיגועים הללו ניתן לחלק לשני סוגים:

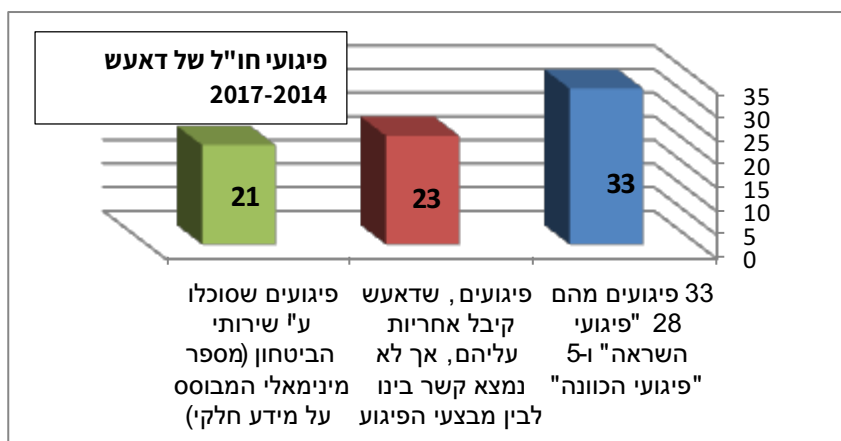
◆ **"פיגועי הכוונה"**: פיגועים אלה הוכונו ע"י **מפקדת דאעש בסוריה (בעיקר באלרקה)**. לביצועם של פיגועים אלו קדמו תכנון, אסוף מודיעין, העברות כלי נשק והכנות לוגיסטיות. פיגועים אלה התאפיינו בתחכום יחסי **וברמה גבוהה של קטלניות**. בחמשת "פיגועי הכוונה" בתורכיה, פאריס ובריסל **נהרגו 250 בני אדם ונפצעו מעל לאלף**. "פיגועי הכוונה" חייבו הכנות מדוקדקות, במשך זמן רב יחסית,

⁶ המטה לשחרור אלשאם, מיסודה של ג'בהת אל נצרה (שלוחת אלקאעדה בסוריה) אימץ **מדיניות שונה של הימנעות מפיגועי חו"ל**. מדיניות זאת **תרמה לשרידותו** (היחסית) שכן ארה"ב ומדינות המערב נמנעו בדרך כלל מביצוע תקיפות אוויריות נגדו.

שבהם היו מעורבים פעילים רבים. לפיכך פיגועים אלו היו **קלים יותר לסיכול** ע"י שירותי הביטחון במדינות השונות.

◆ **"פיגועי השראה":** פיגועים שבוצעו ע"י תושבים מקומיים, **לרוב (אך לא תמיד) בודדים**, שהושפעו מהאידיאולוגיה ומהתעמולה של המדינה האסלאמית. הפיגועים הללו בוצעו לרוב באופן ספונטאני, ביוזמה עצמית, וללא אכוונה וסיוע מבחוץ. **"פיגועי השראה" קשים לסיכול משום שהם מבוצעים בהחלטה אישית (לעיתים חפוזה) של המבצע/מבצעים**, בדרך כלל ללא "סימנים מעידים" של הכנות לפיגוע, ותוך שימוש בעלי נשק "זמינים" וקלים להשגה (סכין, מכונית).⁷ מרבית הפיגועים בחו"ל שאותם ניתן לקשר לדאעש היו "פיגועי השראה" (28 מתוך 33).⁸

סוגי הפיגועים

היקף הפיגועים⁹

מאז ההכרזה על הקמת המדינה האסלאמית ועד היום בוצעו ע"י דאעש או בהשראתו 33 פיגועים במדינות המערב, רוסיה ותורכיה¹⁰. על 23 פיגועים נוספים קיבל דאעש אחריות אך לא נמצא קשר בין דאעש לבין מבצעי הפיגוע. ניתוח הפיגועים בראייה רב שנתית מצביע על כך, שבשנת 2016 הייתה עליה משמעותית במספר הפיגועים (15 פיגועים). **אולם בשנת 2017 ניכרה ירידה משמעותית בהיקף הפיגועים והם חזרו לממדים של השנים 2014 ו-2015.** הירידה נובעת להערכתנו מכמה סיבות: **הפיחות שחל ביכולותיו המבצעיות וההסברתיות של דאעש**, השיפור שחל בהתמודדות הביטחונית של שירותי הביטחון במדינות

⁷ בשל כך **קיים קושי לקבוע באלו מקרים המבצע אכן הושפע מהאידיאולוגיה או מהתעמולה של דאעש.** קבלת אחריות של דאעש אינה מלמדת בהכרח, כי מבצע הפיגוע אכן פעל בהשראת הארגון.

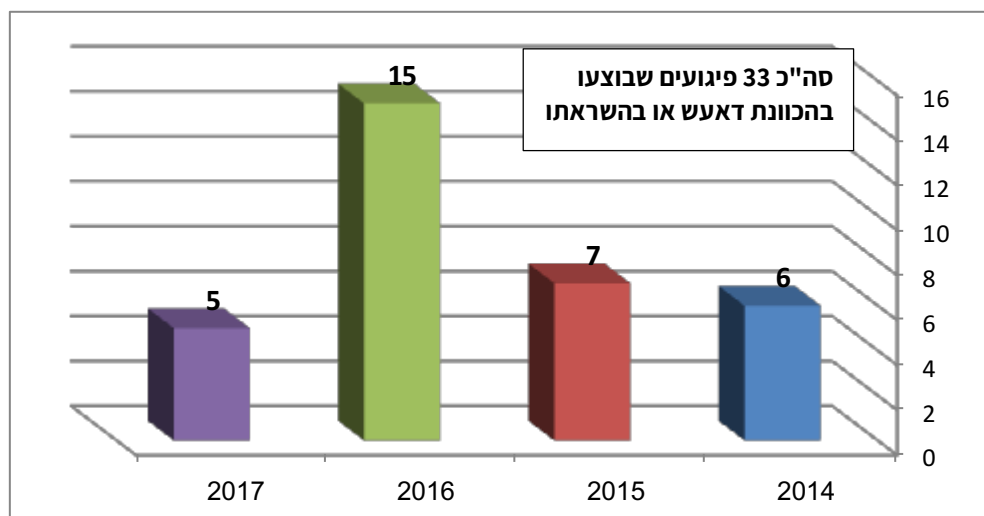
⁸ **דוגמה עדכנית לפיגוע השראה** הינו המקרה של **סאיפולו סאיפוב**, המחבל שביצע את פיגוע הדריסה בניו-יורק (31 באוקטובר 2017). מכתב האישום שהוגש נגדו בניו יורק עולה, כי באחד הטלפונים הניידים, שנמצאו בכלי הרכב שבו נהג, היו יותר מתשעים סרטונים הנראים כסרטוני תעמולה נגד דאעש. על פי כתב האישום השפעה מיוחדת על סאיפוב הייתה לסרטון וידאו שבו נראה אבו בכר אלבע'דאדי, מנהיג דאעש, קורא למוסלמים בארה"ב ובכל מקום אחר ברחבי העולם להגיב על הריגת מוסלמים בעיראק.

⁹ הנתונים המספריים המופיעים אודות פיגועי חו"ל של דאעש מתבססים על המידע שבידינו, כפי שהופיע בסיכומים השבועיים של מרכז המידע. יש לקחת בחשבון שלעיתים אין בידינו מידע מספק על מניעי אלו, שביצעו את "פיגועי השראה", ולפיכך **איננו יכולים לקשר אותם לדאעש. כמו כן המידע שבידינו על סיכול הפיגועים במדינות השונות הינו חלקי ולוקה בחסר**, משום שלא כל המידע הרלבנטי נחשף בתקשורת.

¹⁰ המדינות שבהן פועלים מחוזות דאעש ומדינות העולם הערבי/מוסלמי **אינן נכללות בסטטיסטיקה זאת.**

השונות עם איום הטרור של דאעש. לכך יתכן וניתן להוסיף ירידה במוטיבציה של תומכי דאעש בחו"ל בשל הפגיעה הקשה ב"מותג" של דאעש והמדינה האסלאמית והפגיעה הקשה שספגה מערכת התעמולה של דאעש¹¹.

פיגועי חו"ל של דאעש ותומכיו בשנות קיומה של המדינה האסלאמית בחתך שנתי

◀ **בשנת 2017**, בה גברו הלחצים על דאעש וניכרו סימני התפוררות של המדינה האסלאמית, **חלה ירידה משמעותית בהיקף הפיגועים בחו"ל והוא חזר להיקף של השנים 2014-2015**. עד כה (נובמבר 2017) בוצעו חמישה פיגועים, שניתן היה לקשר אותם לדאעש. מקור הירידה, להערכתנו, בעיקר באובדן במכות הצבאיות שספגה המדינה האסלאמית שפגעו ב"מותג" שלה. לכך ניתן להוסיף את הפגיעה ביכולות המבצעיות של דאעש בחו"ל, והפגיעה במערך התעמולה בחו"ל. בנוסף לכך, דאעש קיבל במהלך 2017 אחריות על לפחות 12 פיגועים נוספים שלא ניתן היה לקשר אותם לדאעש. המספר הגבוה של הודעות קבלת האחריות, שמהימנותם מוטלת בספק מצביעה על מגמה להציג "הצלחות" בכל מחיר והדבר עשוי להעיד על המצוקה הקשה שבה שרוי דאעש.

מערכת התעמולה

◀ **הפיגועים בחו"ל לוו בקמפיין תעמולה אינטנסיבי**, שהחל באפריל-מאי 2016, וכוון לתומכי דאעש בחו"ל (במיוחד במדינות המערב). תומכי דאעש נקראו לתקוף אזרחים ללא אבחנה. תקיפות אלו נועדו להתבצע. בכל אמצעי אפשרי בעיקר באמצעות סכינים (פיגועי דקירה) וכלי רכב (פיגועי דריסה), "אמצעי לחימה" זמינים וקלים להשגה. הקמפיין התעמולתי המשיך ללוות את הפיגועים ובראייה לאחור הייתה לו השפעה רבה על תומכי דאעש, בעיקר במדינות המערב. שנת 2016, שבה נעשה מאמץ תעמולתי רב, הייתה גם שנת השיא בפיגועי חו"ל (15).

¹¹ בכלי התקשורת, בדגש על הרשתות החברתיות, התרבו צילומים וסרטונים, שתעדו את תבוסת דאעש ואת הכניעה של פעיליו, זאת בניגוד לתמונות הניצחון ולפעולות מטילות האימה של דאעש בשיא כוחה של המדינה האסלאמית.

קריאה להרוג את "הכופרים" - אמריקנים, צרפתים ובעלי בריתם - בכל אמצעי אפשרי. משמאל, דובר דאעש אבו מחמד אלעדנאני, אשר מצא את מותו בתקיפה אווירית ב-30 באוגוסט 2016 (אח'באר דולת אלח'לאפה, 16 באפריל 2016).

◀ במהלך שנת 2017 ובעיקר לאחר נפילת אלרקה (17 באוקטובר 2017), **חלה ירידה משמעותית באיכות ובהיקף של תוצרי התעמולה של דאעש**. הדבר התבטא, בין השאר, בפגיעה בכלי תקשורת מרכזיים¹²; בריבוי הודעות כזב על פיגועים שביצעו לכאורה תומכי דאעש בעולם; באי ניצול הזדמנויות תעמולתיות¹³ ובפער הולך וגדל בין תכני התעמולה של דאעש לבין המציאות שבשטח. הסיבות העיקריות לכך היו, להערכתנו איבוד שטחים, שבהם מוקמו תשתיות תקשורת של דאעש ומתם של אנשי מקצוע, שהפעילו את מערכת התעמולה בחו"ל. עם זאת למרות התמוטטות המדינה האסלאמית **קמפיין התעמולה עודנו נמשך**, גם אם בפרופיל נמוך יותר.¹⁴

¹² ראו מאמר של גלעד שילוח במרכז דיין מה-9 בנובמבר 2017: "Isis's Defeat in Syria and Iraq is also the end of Isis's Media as We Know it" (אתר dayan.org).

¹³ ב-2 בנובמבר 2017 פרסם דאעש הודעה בה נטל אחריות על ביצוע פיגוע הדריסה בניו-יורק. ההודעה פורסמה לאחר פרק זמן ארוך יחסית, למעלה מיומיים לאחר ביצוע הפיגוע, למרות שהפיגוע היה מוצלח (בראיית דאעש) וניתן היה להפיק ממנו תועלת תעמולתית רבה. כמו כן פורסמה ההודעה **בשבועון דאעש אלנבאא'** ולא בפורמט המקובל, שנהגה לפרסם **סוכנות אעמאק של דאעש**.

¹⁴ לאחרונה פרסם דאעש כרזה תחת הכותרת "עצות ללוחמי הג'האד במשכנות האויב" בה פרט את הצעדים שיש לנקוט בכל אחד משלביו של הפיגוע. ברקע הכרזה נראה מגדל אייפל (חק, אתר שיתוף קבצים, 10 בנובמבר 2017).

מימין: קריאה של דאעש לתומכיו בחו"ל לבצע פיגועי דקירה (דף השער של גיליון מס' 2 של "רומיה", ביטאון דאעש, 4 באוקטובר 2016). משמאל: עידוד פיגועי דריסה במסגרת סדרת המאמרים: "טקטיקות של טרור מוצדק" ("רומיה", 11 בנובמבר 2016).

הערכת אופיו והיקפו של איום הטרור בחו"ל לאחר התמוטטות המדינה האסלאמית

◀ התמוטטות המדינה האסלאמית עשויה להביא, להערכתנו, לירידה משמעותית ביכולתו המבצעית של דאעש להוציא לפועל "פיגועי הכוונה" בחו"ל (הפיגועים המורכבים יותר והקטלניים יותר). זאת בשל מגוון סיבות: אובדן פעילים מבצעיים שעסקו בהכוונת פיגועי חו"ל, הן בדרגי הפיקוד והן בדרגי הביצוע; נפילת המפקדות (באלרקה ובמקומות נוספים) שבהם תוכננו והוכוונו הפיגועים בחו"ל; עזיבת לוחמים זרים, שמלאו תפקידי מפתח במערך פיגועי חו"ל; פגיעה במערך ההסברה של דאעש שתרם להתגייסות מוסלמים ל"פיגוע השראה"¹⁵.

◀ אנו סבורים, כי עיקר עניינו של דאעש בתקופה שלאחר התמוטטות המדינה האסלאמית, יהיה לארגן מחדש את הפעילים שנמלטו למדבריות סוריה ועיראק ולהחיות את יכולותיו המבצעיות של הארגון. דומה כי בתקופה שבה דאעש יילחם על שרידותו ב"מדינות הליבה", הוא יימנע מלהעניק עדיפות גבוהה לביצוע פיגועים מורכבים בחו"ל, הגם שיייתכנו יוזמות בודדות ל"פיגועי נקמה" על נפילת המדינה האסלאמית.

◀ במהלך ההתבססות המדינה האסלאמית הפעיל דאעש בחו"ל התארגנויות טרור מקומיות, שהתבססו בעיקר על תושבים מוסלמים מהמדינות השונות, שאימצו את האידיאולוגיה הסלפית-ג'האדיסטית. התארגנויות אלו תמשכנה להתקיים תוך "ניתוק מגע" (זמני?) מדאעש בסוריה ובעיראק. אנו סבורים, כי תיתכן פעילות עצמאית של התארגנויות אלה העלולות לחבור להתארגנויות מקומיות או לתומכים מקומיים של אלקאעדה. כמו כן עלולה להיווצר חבירה מסוכנת בין התארגנויות אלה לבין לוחמים מקומיים, השבים מסוריה ומעיראק.

¹⁵ על פי הניו יורקר גורמים רשמיים בארה"ב טענו כי נפילת אלרקה הפחיתה משמעותית את יכולותיו של דאעש לתכנן ולתאם פעולות טרור בחו"ל. לדבריהם, איבד דאעש יותר ממאה ועשרים ממנהיגיו והארגון נלחם כעת על שרידותו. כ- 6,000-10,000 לוחמים הנמצאים בסוריה נמלטו למדבריות במרחב נהר הפרת (ניו יורקר, 23 באוקטובר 2017)

◀ עם זאת יש לזכור, כי רק מיעוטם של הפיגועים שביצע דאעש בחו"ל היו פיגועים שתוכננו ע"י מפקדת דאעש בסוריה והיו כרוכים בתהליך סדור של הכנות מבצעיות, לוגיסטיות ומודיעיניות. **רוב הפיגועים במדינות המערב בוצעו על ידי יחידים, בעיקר מוסלמים, אשר הזדהו אידיאולוגית עם דאעש ועם מסרי התעמולה שלו, לעיתים עברו תהליך הקצנה מהיר, והחליטו לבצע פיגוע בשם הארגון ללא מעורבות מפקדת הארגון ("פיגועי השראה").** קיומן של קהילות מוסלמיות מנוכרות ומתוסכלות במדינות המערב ימשיך להוות גורם מפתח, שיחולל תהליכי הקצנה בקרב צעירים במדינות הללו, גם לאחר נפילת המדינה האסלאמית.

◀ האם המוטיבציה של ג'האדיסטים המצויים במדינות המערב ובמדינות נוספות ברחבי העולם לבצע "פיגועי השראה" תגדל או תקטן בעקבות נפילת המדינה האסלאמית? להערכתנו, הגם שיוקרת דאעש והמותג של המדינה האסלאמית נפגעו קשות, לא ייפסקו "פיגועי השראה" ובטווח הזמן הקצר ייתכן שאף יתגברו (כנקמה או מחאה על הפלת המדינה האסלאמית). בהמשך יושפע היקפם של "פיגועי השראה" מיכולותיו של דאעש לשקם עצמו ולמצב עצמו מחדש ככוח משמעותי בעיראק ובסוריה ומיכולתו לשקם את מערך ההסברה שלו, שנפגעה קשות בעקבות התמוטטות המדינה האסלאמית.

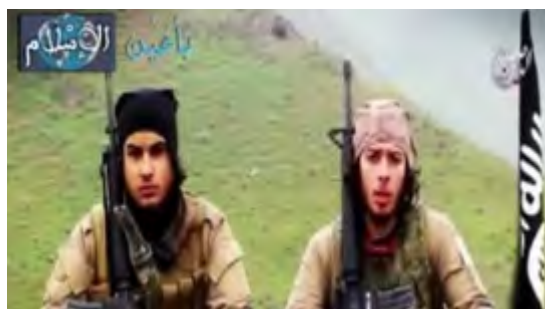
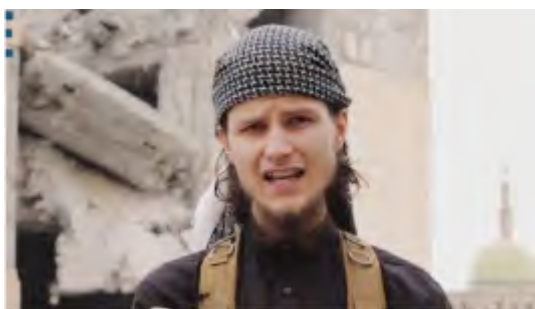
◀ בהקשר לכך יצויין:

◆ **"פיגועי השראה" לא יושפעו מאובדן היכולות המבצעיות של דאעש.** מבצעי "פיגועי השראה" הינם אזרחים בני המקום בו מבוצע הפיגוע, פועלים באופן עצמאי, ספונטאני, בפיזור גיאוגרפי רב וללא תמיכה לוגיסטית מודיעינית או מבצעית של דאעש. לפיכך נתקלים שירותי המודיעין השונים בקושי רב לאסוף מידע על פיגועים אלה ולסכל אותם ומצב זה אינו צפוי להשתנות.

◆ **"פיגועי השראה" בחו"ל "תודלקו" ע"י מסע תעמולה אינטנסיבית של דאעש.** תעמולה זאת הניעה במקרים רבים צעירים מוסלמים, שלעיתים עברו תהליך הקצנה, לבצע את "פיגועי השראה". מערכת התעמולה של דאעש נפגעה עם התמוטטות המדינה האסלאמית. היקף "פיגועי השראה" בתקופה שלאחר נפילת המדינה האסלאמית יושפע גם מיכולתו ורצונו של דאעש, לשקם את מערכת ההסברה שלו, שמילאה תפקיד חשוב בהנעת תומכים לבצע "פיגועי השראה" (ייתכן תוך קבלת סיוע מתומכי הג'האד העולמי ברחבי העולם).

הסיכונים שחזרת הלוחמים הזרים

◀ אומדן מודיעין אמריקאי, עדכני לאמצע פברואר 2015, תקופה בה נבלמה תנופת ההישגים של דאעש, גרס כי בשורות דאעש מצויים 20,000 לוחמים זרים מתשעים מדינות. בקרב הלוחמים הזרים בלטו אלו שהגיעו מהמדינות הערביות. מספרם הוערך ביותר מ-12,000 לוחמים ובקרבם בלטו תוניסיה, סעודיה, ירדן ומרוקו (Sky News Arabic, 12 בפברואר 2015). למדינות אלה ניתן להוסיף גם את לוב, שבלטה במספר הלוחמים הזרים שבאו ממנה (כ-1,000). כמו כן הצטרפו לדאעש אזרחים ממדינות המערב, שמנו יותר מ-3,400 פעילים (הערה: הערכת מרכז המידע, עדכנית ל-2014 הייתה, שכ-3,000 מהפעילים שהצטרפו היו ממדינות המערב קרוב למחציתם מצרפת ובריטניה.

מימין: פעילי דאעש דוברי צרפתית מאיימים בביצוע פיגועים נוספים בצרפת (פרסום ביוטיוב של אתר חדשות המזוהה עם דאעש, 14 בפברואר 2015). משמאל: אבו אנואר הקנדי, פעיל ג'האדיסטי שהופיע בקלטת דאעש וקרא לביצוע פיגועים בקנדה (טוויטר, 7 בדצמבר 2014)

◀ איום הטרור בחו"ל, ובמדינות המערב בכלל זה, **יושפע גם ממספרם של הלוחמים הזרים שישבו למדינות האם.** מכון מחקר אמריקאי (The Soufan Group) פרסם מחקר מאת ריצ'ארד בארט (Richard Barrett) העוסק בנושא זה. על פי המחקר כ-5,000 לוחמי דאעש מ-33 מדינות כבר שבו למדינותיהם. בנוסף לכך, כמה אלפי לוחמים זרים, שנמלטו מאזורי הלחימה, נמצאים עתה בקרבת הגבול סוריה תורכיה, ירדן ועיראק, וממתינים להזדמנות מתאימה לצאת מסוריה ולשוב למדינות האם שלהם. קבוצה נוספת של לוחמים זרים, שנאלצו לצאת מהמדינה האסלאמית, אשר אינם מסוגלים או אינם מוכנים לחזור למדינות האם שלהם, מחפשים אחר שדות קרב חדשים או מקלט במדינות מוסלמיות (The Soufan Group, 24 באוקטובר 2017).

◀ **סביר להניח שהשפעתם ומעורבותם של החוזרים בטרור למדינות האם שלהם תגדל ככל שמספרם יעלה.** חזרת הלוחמים הזרים למדינות האם שלהם צפויה, להערכתנו, להציב בעיה ביטחונית קשה בפני הממשלות השונות, בדגש על מדינות צפון אפריקה ומדינות מערב אירופה (בעיקר צרפת ובריטניה). שכן המדובר בלוחמים מיומנים, שרכשו ניסיון צבאי רב וספגו את האידיאולוגיה הסלפית-ג'האדיסטית בעת לחימתם בשורות דאעש. פעילים אלו עלולים לחבור להתארגנויות סלפיות-ג'האדיסטיות מקומיות במדינות האם ולהוות גורם מעודד הקצנה אסלאמית וטרור. חלק מהלוחמים הזרים עלולים לשוב למדינות האם שלהם עם בנות זוגם וילדיהם, שחונכו על ברכי האידיאולוגיה של המדינה האסלאמית והיו עדים לזוועות שבוצעו בסוריה ובעיראק. ילדים אלה עלולים להוות תשתית אנושית לדור חדש של תומכי דאעש שיצמח במדינות המערב. עם זאת, קשה עדיין להעריך כמה מהלוחמים ששבו מסוריה ימשיכו לדבוק באידיאולוגיה של דאעש וכמה מהם יהיו בעלי מוטיבציה לבצע פיגועים במדינות האם בשם הארגון.

פרק ד': השפעת נפילת המדינה האסלאמית על יחסי דאעש עם אלקאעדה

השפעת התמוטטות המדינה האסלאמית על יחסי אלקאעדה ודאעש

◀ ארגון אלקאעדה, בהנהגת אימן אלט'ואהרי **התנגד מלכתחילה** להקמת הח'ליפות האסלאמית בסוריה ובעיראק. הדבר מצא ביטוי בנאום של אימן אלט'ואהרי, שבו התווה עקרונות ואסטרטגיה להמשך הלחימה

בסוריה ובעיראק, נוכח הקשיים הגוברים שחווים שם הארגונים הג'האדיסטים (אלסחאב, 23 באפריל 2017). במרכז האסטרטגיה שהתווה אלט'ואהרי עמדו כמה הנחיות אופרטיביות: לזנוח את תפיסת השליטה על טריטוריה; יש לדבוק באסטרטגיה של לוחמת גרילה "נשק החלשים"; יש לראות במערכה באלשאם חלק ממערכה גלובלית, ולא מערכה מקומית; יש להגביר את שתוף הפעולה בין המוסלמים באלשאם ולשתף בו את המוסלמים ברחבי העולם.

שיקופית רקע לקלטת השמע של נאום מנהיג ארגון אלקאעדה שיח' אימן אלט'ואהרי בו קרא לדאעש לזנוח את התפיסה הטריטוריאלית (יוטיוב, 23 באפריל 2017).

התמוטטות המדינה האסלאמית תצביע על כך, שתפיסתו של אבו בכר אלבע'דאדי, מנהיג דאעש, בעניין הקמת המדינה האסלאמית "כאן ועכשיו" הייתה שגויה, ושיאמן אלט'ואהרי (ואסאמה בן לאדן לפניו) צדקו בהתנגדותם להקמת מדינה אסלאמית השולטת על טריטוריה. על רקע זה, ועל רקע היחלשות דאעש, יתכנו שינויים במערכת היחסים הטעונה שבין דאעש לאלקאעדה. שינויים שכאלה עשויים להתחולל בסוריה ובעיראק כמו גם במחוזות דאעש בחו"ל. פעילי דאעש עשויים לחזור ולהצטרף לאלקאעדה, ארגון האם הג'האדיסטי, שממנו צמח דאעש, על מנת לאחד כוחות ולהציג חזות מאוחדת של הארגונים הג'האדיסטים. גם אם ימשיכו פעילי דאעש לשמור על מסגרות ארגוניות נפרדות עשויים להיווצר שיתופי פעולה מקומיים בין דאעש לבין אלקאעדה בסוריה ובעיראק ובמחוזות השונים בחו"ל.

פרק ה': תוצאות מקומיות, אזוריות ובינלאומיות של נפילת המדינה האסלאמית

הרמה האסטרטגית

ב-10 בספטמבר 2014 הודיע נשיא ארה"ב על פתיחת מערכה כוללת נגד דאעש, שמטרתה להחליש את הארגון עד להשמדתו. לכאורה מהווה התמוטטות המדינה האסלאמית ניצחון לארה"ב ולאסטרטגיה שלה. אולם בפועל יהיו אלה האיראנים והרוסים, שכניסתם למערכה האיצה את התמוטטות המדינה האסלאמית,

שיקטפו את פירות הניצחון. להלן נבחן את ההשפעות האפשריות שתהיינה להתמוטטות המדינה האסלאמית ברמה האסטרטגית והאופרטיבית.

ארה"ב

◀ להערכתנו **תסתפק ארה"ב בהשגת היעד האסטרטגי של חיסול המדינה האסלאמית והחלשת דאעש.** בניגוד לרוסיה ולאיראן, שיחתרו להפיק תועלת מדינית-אסטרטגית מרבית מהסיוע שלהן למשטר הסורי, **תסתפק ארה"ב בהשגת המטרה המוצהרת ותנסה להימנע מנוכחות צבאית או השקעת משאבים כלכליים משמעותיים בסוריה.** זאת בין השאר מתוך מודעות לכך, **שהשפעתה האמתית** על ההתפתחויות בסוריה ובעיראק **מועטה** ובשל **חוסר עניין לטפל בשלל האתגרים** שיעמדו על הפרק בעידן שלאחר נפילת המדינה האסלאמית: **שיקום הערים והאזורים הכפריים, שנחרבו (מוצול); המתחים הבינעדתיים** בין הסונים לשיעים; **חולשתם הפוליטית** של המשטרים המרכזיים בבגדאד ובדמשק והמעורבות העמוקה של רוסיה ואיראן.

◀ **הנכס העיקרי של ארה"ב בסוריה הינם הכוחות הכורדים, שבמסגרת כוחות SDF הוכיחו יכולת לחימה מרשימה.** המשך התמיכה האמריקאית בכורדים ובשאיפותיהם לאוטונומיה עשויה לסייע לה בשימור מאחז אמריקאי על אדמת סוריה אך בו בזמן היא עלולה להוביל את ארה"ב **למסלול התנגשות עם תורכיה ולסבך אותה במאבקים הפוליטיים,** שימשכו בסוריה גם בתקופה שלאחר נפילת המדינה האסלאמית. מנגד, **הפקרת הכורדים בסוריה תסמן "התקפלות" אמריקאית מוחלטת מהנעשה בה, תותיר את סוריה כמדינת חסות של רוסיה ואיראן ותפגע במעמדה האזורי של ארה"ב.** על רקע דילמה זאת עשויה ארה"ב לבחון עם רוסיה (והמשטר הסורי) אפשרות **להסכמה על קיום מידה רבה של אוטונומיה לכורדים,** כדי שלא לכבול אותה במחויבות לכורדים ולאפשר לה להתנתק באופן "חלק" מסוריה.

◀ **בעיראק, עשויה ארה"ב למצוא עצמה בתחרות עם איראן, על ההשפעה על המשטר העיראקי.** ארה"ב הגישה אומנם סיוע חיוני לצבא עיראק במערכה נגד דאעש אך **לאיראן יש Proxies שיעים בעיראק,** ששיפרו יכולותיהם הצבאיות במערכה נגד דאעש (מיליציות "הגיוס העממי"). **התחזקותן של המיליציות השיעיות במערכה נגד דאעש תנוצל ע"י איראן** לבלימת ההשפעה האמריקאית על המשטר בבגדאד "ביום שאחרי" **במטרה להפוך את עיראק (בעלת המשטר השיעי) למדינת חסות של איראן.** מידת נכונותה של ארה"ב **להשקיע בעיראק תשומות מדיניות, כלכליות וצבאיות במאבק מול איראן על ההשפעה הפוליטית עומדת בסימן שאלה.**

רוסיה

◀ **מה יהיו השלכות התמוטטות המדינה האסלאמית על מדיניות רוסיה בסוריה?** בשלב הראשון, בטווח הזמן הקצר, **ספק אם יחול שינוי משמעותי.** הרוסים ימשיכו לבסס ולהרחיב את אזורי אי-ההסלמה וינסו לקדם הסדר מדיני שיהיה מקובל על המשטר הסורי. **בתחום הצבאי** הם יסייעו לצבא סוריה להתבסס בעמק הפרת, ליבת המדינה האסלאמית בעבר (תוך פוטנציאל חיכוכים עם כוחות SDF הכורדים). במקביל צבא סוריה

(והרוסים) **ימקדו תשומת ליבם למחוז אדלב, שם שולט עדיין המטה לשחרור אלשאם** (ג'בהת אלצרה לשעבר) הנתפס ע"י הרוסים כארגון טרור לכל דבר. נראה איפא, כי **רוסיה תמשיך איפא להיות מעורבת בלחימה בסוריה** בטווח הזמן הקצר, שלאחר התמוטטות המדינה האסלאמית.

◀ התמוטטות המדינה האסלאמית תוביל להערכתנו למתקפה סורית על אזור אדלב במגמה לטהר אותו מארגוני המורדים. לאחר מכן, לכשיעריכו כי המצב נרגע, **עשויים הרוסים לצמצם את סד"כ כוחותיהם בסוריה תוך הצבת המהלך כניצחון במערכה נגד ארגוני הטרור**. בכלי התקשורת הרוסיים דווח, כי נבחנת עתה ברוסיה אפשרות הוצאת חלק מהכוחות הרוסיים (כתבות שפורסמו ביומן הרוסי קומרסנט ובסוכנות בטאס, ב-30 באוקטובר 2017). עם זאת יש להדגיש, כי גם אם יצמצמו הרוסים את הכוח הצבאי שלהם בסוריה **הם יפעלו להבטיח גם הלאה את האינטרסים שלהם בסוריה ויחתרו לשמר את ההשפעה הרבה, שרכשו על המשטר הסורי בתקופת מלחמת האזרחים (ובכך הם עשויים להגיע לחיכוכים עם איראן, השואפת להיות הכוח הדומיננטי בסוריה).**

איראן¹⁶

התפרקות המדינה האסלאמית פותחת בפני איראן הזדמנויות חדשות להעמיק השפעתה בסוריה, בעיראק ובמזה"ת כולו. איראן שכבר הוכיחה בעבר יכולת טובה לנצל הזדמנות לשיפור מעמדה כמעצמה אזורית, תבקש לנצל את החלל הביטחוני והממשלי, שהמדינה האסלאמית הותירה אחריה על מנת לקדם שאיפותיה המקומיות והאזוריות, ולמלא תפקיד חשוב בעיצוב המזרח התיכון.

◀ במהלך מלחמת האזרחים שיגרה איראן לסוריה **כוח מצומצם של משמרות המהפכה**, שכלל כ-1,000 לוחמים. **מרבית פעילותה של איראן בסוריה נעשתה (כדרכה) ע"י Proxies שיעים**, שהאיכותיים שבהם היו פעילי ארגון חזבאללה הלבנוני (כ-6,000-8,000 לוחמים). בנוסף, לפעילי החזבאללה **העבירה איראן לסוריה למעלה מ-10,000 לוחמים שיעים**, הפועלים במסגרות מיליציות הנתמכות על ידה: **חטיבת פאטמיון**, שהוקמה על בסיס **שיעים אפגאנים** הכוללת כ-2,000-3,000 לוחמים; **חטיבת זינביון**, שהוקמה על בסיס לוחמים **מפקיסטאן**, הכוללת כ-1,000 לוחמים; ומיליציות **שיעיות עיראקיות**, הכוללות אלפי לוחמים.¹⁷ כמו כן, הוקמה ע"י איראן בסוריה מסגרת מיליציונית המבוססת על פעילים סורים שיעים מאזור חלב בשם **חטיבת (האמאם) אלבאקר**.

◀ הכוח האיראני וה-Proxies השיעים של איראן, סייעו לצבא הסורי ומילאו תפקיד חשוב, **תחילה בשמירה על שרידות המשטר הסורי, ובהמשך תמיכה ביוזמותיו ההתקפיות**. אנו סבורים, כי איראן תחתור להשאייר דרך קבע מסגרות של מיליציות שיעיות שבחסותה על אדמת סוריה, ככוח זמין שאותו ניתן יהיה להפעיל בסוריה לקידום האינטרסים האיראנים.

¹⁶ הערכת המדיניות האיראנית בעידן שלאחר התמוטטות המדינה האסלאמית ראו פרסום מאת ד"ר רז צימט מה-23 באוגוסט 2017: "איראן בעידן שלאחר דאעש: יעדים, הזדמנויות ואתגרים".

¹⁷ על בסיס מאמרו של אפרים קם, **לגיון הזרים השיעי של איראן** (עדכן אסטרטגי, כרך 20, גיליון 3, אוקטובר 2017).

סמלי המיליציות האפגאניות והפקיסטניות המופעלות ע"י איראן בסוריה

מימין: חטיבת פאטמיון האפגאנית. משמאל: סמל חטיבת זינביון הפקיסטאנית. מתחת לשם זינביון כתוב "ההתנגדות האסלאמית בעולם".

מימין: קאסם סלימאני לצד לוחמי "חטיבת פאטמיון", המורכבת מלוחמים אפגאנים, בגבול סוריה-עיראק (תסנים, 12 ביוני 2017). משמאל: קאסם סלימאני מפקד כוח קדס האיראני, מבקר בדיר אלזור אצל פעילי "חטיבת אלבאקר", המבוססת על פעילים סורים, שהוקמה ע"י כוח אלקדס (vedeng, 6 בנובמבר 2017).

◀ במדיניותה בסוריה ובעיראק בעידן שלאחר נפילת המדינה האסלאמית והתייצבות המשטר הסורי

תבקש איראן, להערכתנו, לקדם כמה יעדים מרכזיים:

◆ ייצוב ועיצוב המשטר הסורי ושימוש בשטחה של סוריה לטרור ולחתרנות אזורית: שימור משטרו של הנשיא אסד, סיוע להתבססותו והרחבת שליטתו בסוריה ימשיכו להיות יעד חיוני חיוניים עבור איראן. זאת הן בשל היותו של המשטר הסורי בעל ברית אסטרטגי של איראן בעולם הערבי והן בשל ההשלכות השליליות העלולות להיות לנפילת משטר אסד על ארגון חזבאללה כתוצאה מאובדן העורף הלוגיסטי הסורי. מעבר לכך, סוריה השוכנת בלב העולם הערבי נתפסת כמרכז גיאו-פוליטי חשוב ממנו תוכל איראן לנהל מדיניות חתרנית מול מדינות ערביות סוניות כגון סעודיה, ירדן ומצרים על מנת לקדם את ההגמוניה האזורית שלה.

◆ **ביסוס מרחב השפעה מדיני איראני-שיעי: מרחב זה ("הספר השיעי") ישתרע מאיראן דרך עיראק וסוריה ועד לבנון, ויתווספו אליו מדינות נוספות כגון תימן¹⁸. המדינות השונות שבמרחב ההשפעה (למעט תימן) תחברנה ע"י מסדרון יבשתי, שיוביל מאיראן לסוריה וללבנון. מסדרון שכזה יעמיק לאיראן חלופה נוספת להעברת כוחות, נשק וציוד לסוריה וללבנון. הנתבי היבשתי יעניק גם לאיראן יתרונות כלכליים ויפחית תלותה בנתיב האווירי, בו היא משתמשת כבר כיום באופן תדיר, ובנתיב הימי, שבו היא עשתה שימוש במספר הזדמנויות בעבר. נראה לנו כי איראן שואפת ליצור לעצמה בסוריה גישה לים התיכון, ולהשיג לעצמה ועבור המיליציות השיעיות דריסת רגל צבאית ארוכת טווח בסוריה (הגם שבכירים איראנים הכחישו כוונה שכזאת).**

◆ **יצירת איום טרור על ישראל מחזית רמת הגולן: אנו סבורים, כי לאיראן יש עניין מובהק להפוך את רמת הגולן לזירת טרור פעילה נגד ישראל שתתווסף לזירות הקיימות (לבנון, רצועת עזה). זאת בעיקר באמצעות תמיכה בהתארגנויות טרור ברמת הגולן שתורכבה מפעילים של חזבאללה, פעילים פלסטינים ודרוזים, שיגויסו ע"י איראן. כמו כן יש לאיראן עניין לבסס נוכחות של מיליציות שבחסותם בעורף רמת הגולן/דרום סוריה. התבטאויות ברוח זאת נשמעו כבר ממנהיג חזבאללה וממנהיג המיליציות העיראקיות הפועלות בסוריה בחסות איראן¹⁹.**

◆ **הפיכת עיראק למדינת חסות איראנית: לאיראן יש עניין מובהק להפוך את עיראק, שבעבר היוותה איום צבאי עליה (מלחמת עיראק איראן), למדינת חסות איראנית תוך ניצול העדה השיעית הגדולה לשם קידום האינטרסים האיראנים. לשם קידום יעד זה תמשיך איראן לטפח את המיליציות השיעיות שבהשפעתה ("הגיוס העממי"), שכוחן עלה במהלך המערכה נגד דאעש, ככלי להפעלת לחצים על המשטר העיראקי במידה ויטרב ללכת בתלם האיראני.**

◆ **דחיקת ארצות-הברית מסוריה ומעיראק: ארה"ב נתפסת על-ידי איראן כאיום מרכזי על ביטחונה הלאומי ועל האינטרסים החיוניים שלה במזה"ת ולפיכך תנקוט איראן מדיניות של מזעור ההשפעה האמריקאית בסוריה ובעיראק בעידן שלאחר התמוטטות המדינה האסלאמית. מדיניות זאת הינה תהייה חלק מאסטרטגיית-העל האיראנית החותרת לפגוע בהשפעה האמריקאית ובמדינות ערביות סוניות במזה"ת, ובמרכזן סעודיה.**

◆ **העמקת ההשפעה הפוליטית, הכלכלית, הדתית והתרבותית האיראנית בסוריה, בעיראק ובלבנון: זאת תוך ניצול חולשת הממשל המרכזי במדינות הללו וניצול ההזדמנויות הטמונות בשיקום**

¹⁸ קיים אלח'זעלי, פעילי שיעי, העומד בראש מיליציה עיראקית, הפועלת בחסות איראנית בשם "חבורות אנשי האמת", נשא דברים ב-10 במאי 2017 בפני פעילי המיליציה שלו. בדבריו הוא התייחס לחזון השיעי להתפשטות במזרח התיכון: "...אם בעבר היו אומרים 'ספר השיעי' יהיה לנו בעזרת אללה 'ירח שיעי מלא' ". תהייה לנו הארץ במלואה מהמזרח עד המערב. בעזרת אללה וברוחו של האימאם האחרון של השיעה, פריסת הכוחות הלוחמים שלנו תושלם: ממשרות המהפיכה באיראן, דרך חזבאללה בלבנון, דרך אנצאר אללה (המורדים החות'ים) בתימן, ודרך 'הגיוס המקודש' (קרי, הגיוס העממי) בעיראק ועם אחי אלזינב (קרי, המיליציות השיעיות המגוונות על הקבר הקדוש של סת זינב, שמדרום לדמשק), אחיכם [בסוריה]..." (אלג'זירה, קנאת אלעראק, 10 במאי 2017).

¹⁹ ב-10 בנובמבר 2017 דיווח אתר החדשות BBC, כי על פי גורם "מודיעני מערבי", איראן מקימה בסיס צבאי קבוע בקרבת העיר אלכסוה, שמדרום לדמשק. ה-BBC מסר על פי תמונות לוויין הראו, שבמהלך 2017 התקיימה בנייה במקום.

הכלכלה ומערכות התשתית בסוריה ובעיראק, שנהרסו בשנות המלחמה. מכשיר חשוב להשגת יעד זה הינם **העדות השיעיות המתגוררות במדינות הללו** (ובסוריה **העדה העלוית**), המצויות במתח עדתי-דתי עם האוכלוסיות המוסלמיות-סוניות.

פגישת שר התעשייה האיראני עם נגיד הבנק המרכזי העיראקי על מנת לדון בהרחבת שיתוף הפעולה בין הבנקים המרכזיים באיראן ועיראק (אירנ"א, 2 בנובמבר 2017). זהו ביטוי לכוונת איראן להרחיב פעילותה הכלכלית בעיראק בתום המערכה הצבאית נגד המדינה האסלאמית.